

В3032/
Кам'з

ГЕНРІХ ГАЙНЕ.

АТТА ТРОЛЬ, РАТКЛІФ, БАЛЛАДИ.

ПЕРЕКЛАДИ

Лесі Українки і Максима Славінського.

ВИДАННЕ РЕДАКЦІЇ „ЛІТЕРАТУРНО - НАУКОВОГО ВІСНИКА”.

У ЛЬВОВІ, 1903.

З ДРУКАРНІ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМ. ШЕВЧЕНКА
під варядом К. Беднарського.

1 p 501

ЛВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ И. 36 60. БІ

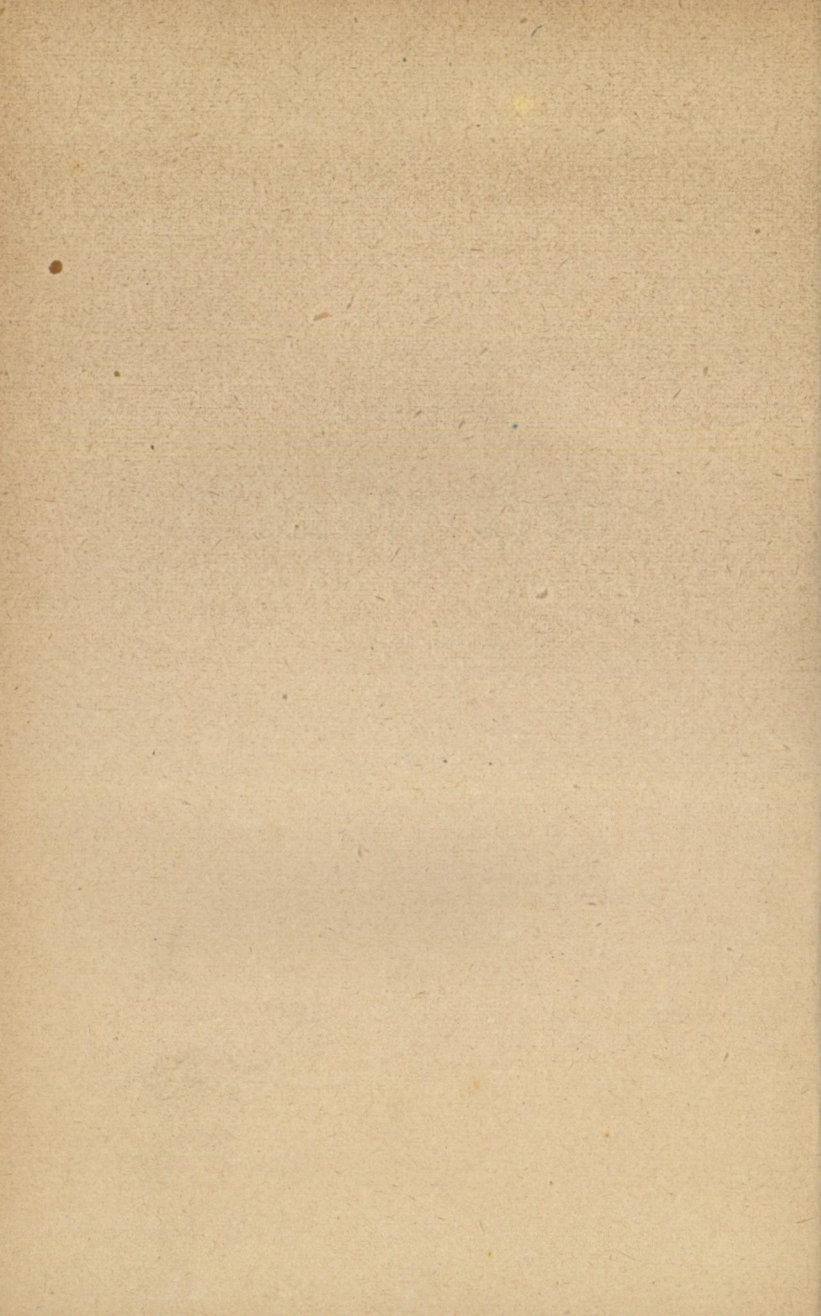
И. 14133

АТТА ТРОЛЬ

ЛІТНЯ КАЗКА ГЕНРІХА ГАЙНЕ.

з німецького переклала

Леся Українка.

ПЕРЕДМОВА.

Атта Тролль був писаний в осени 1841 р. і друкувався уривками в „Die elegante Welt“, коли мій друг Ляубе став знову там редактором. Зміст і об'єм поеми мусіли відповідати смирним потребам цієї часописі. З початку я написав тільки ті глави, що могли бути надруковані, але й вони мусіли прийняти чимало змін. Я мав думку видати потім усе, викінчивши, але так діло й стало на сьому похвальному замірі, і як стало ся з усіма величними німецькими утворами — Кельнським собором, Шеллінговим Богом, пруською конституцією, — так стало ся і з Атта Троллем — він зостав ся нескінченим. Таким невикінченим, ледве прибраним і тільки зверху пригладженим, віддаю я його тепер публиці, покорившись бажанню інших, а не по своїй волі справді.

Атта Тролль був писаний, як сказано, пізно в осени 1841 р., в той час, коли ще не зовсім перешуміла велика колотнеча, коли вороги самі різношерсті згромадились проти мене. Се була дуже велика колотнеча, з роду я не думав, щоб у Німеччині могло бути стільки гнилих яблук, скільки мені їх тоді на голову летіло! Наша рідна країна справді єсть благословенна земля; правда, не ростуть там ні цитрини, ані золоті померанци, тай лаври тільки ледве скиють на німецькому ґрунті, але гнилих яблук єсть у нас доволі, єсть їх скільки душа забажає! І всі наші великі поети співали про них у ціснях. При тій колотнечі я мав згубити корону й голову, однак не згубив ні тої, ні другої. Найдурнійші поговори, що ними цькували на мене юрбу, всі погинули марне, мені навіть не прийшлося

відповідати на них. Час взяв на себе мою оборону, і я мушу з подякою признати, що навіть шановні німецькі уряди прислужились мені в сій справі. Накази арештування, що з жагою чекають поета на кожній стації за німецьким кордоном, відновляють ся що року, як належить ся, на сьвяте Різдво, в той час, коли на ялинках веселі ліхтарики поблискують. Така непевність дороги зовсім відбила у мене охоту до подорожи по німецькій землі, через те я сьвяткую Різдво на чужині, тай вік свій доживу теж на чужині, у вигнанні. Відважні лицарі сьвітла й правди, що винуватили мене за несталість і рабство духа, проживають тимчасом безпечно у рідному краю; все то добре пристроєні урядовці, поважні громадяне гільдії, або теж головні товариші якого клубу, де вони у вечері патріотично осьвіжають ся виноградним соком батька Рейна та морем умитими шлезвіг-гольштайнськими устрицями.

Висше я навмисне звернув увагу на те, коли власне був написаний Атта Тролль. Тоді цьвіла так звана політична поезія. Опозиція, мовляв Руге, продала свою шкуру і обернулась у поезию. Музам був даний суворий наказ, щоб вони не били байдиків, а йшли на службу рідному краю маркитантками волі або прачками християнсько-германської національності. В діброві німецьких бардів здійняв ся той неплідний, всевиразний патос, той безнаслідковний чад ентузіазму, що кидав ся, нехтуючи смертю, в океан загальностей; він мені завжді нагадував того американського матроза, надто гарячого прихильника генерала Джаксона, що скочив у море з високої щогли, вигукнувши: „Я помираю за генерала Джаксона!“ Так, хоч ми, Німці, тоді ще ніякого фльота не мали, але в нас було вже багато матрозів, що вмирали в віршах і в прозі за генерала Джаксона. Талан був тоді дуже небезпечним даром, — хто мав його, той вважав ся безхарактерним. Після тисячлітнього метикування, заздре безсилля знайшло нарешті велику зброю проти геніяльних зухвальців;

власне знайшло воно антитезу талану й характеру. Се було навіть особисто приємно для великої юрби чути запевнення, що хоч люде чесні часто бувають поганими музиками, про те добрі музики бувають просто чесними людьми, у світі-ж головна річ не музика, а чесність. Тепер порожня голова біла ся завзято об повне серце і почуття стало верховодити скрізь. Я памятаю, як один тодішній письменець ставив собі за особливу заслугу те, що він не вмів писати; за деревляний стіл він отримав срібного кубка.

О, вічні боги! Тоді приходилось боронити питомих прав духа, надто поезії. Така оборона була великим ділом мого життя, через те я не губив її з очей у сій поемі, і тон і зміст поеми були протестом проти плєбісцитів щодених трибун. І справді, вже перші надруковані уривки з Атта Тролля збентежили жовчмоїм героям характеру, моїм Римлянам, вони мене вивувалили не тільки в громадській реакції, але й в нехтуванні найсвятійших людських ідей. Що до естетичної вартости моєї поеми, то я її не обороняв, як і тепер не бороню; я писав сю поему для власної втіхи і забави, химерним складом тієї романтичної школи, де я прожив наймиліші молоді літа, а нарешті обперішив свого вчителя. От за се моя поема може й справді негідна. Але-ж неправда твоя, Бруте, неправда твоя, Кассію, тай твоя неправда, Азінію, коли ви запевняєте, ніби я насміяв ся над тими ідеями, над тими коштовними здобутками духа людського, що за них я сам стілько боров ся і стілько лиха прийняв. Ні, вони завжді стоять перед поетом у всій своїй красі і величності, через те власне його завжді пориває сьміх непоборний, коли він бачить, як грубо, плитко і незграбно розуміє ті ідеї сучасна, не бистра розумом громада. Він жартує тоді з їх дочасної ведмежої шкури. Бувають зеркала так погано шліфовані, що в них сам Аполлон відбиваєть ся карикатурно і викликає сьміх. Ми-ж сьміємось тоді з потвори, а не з бога.

Ще слово. Чи треба окремо запевняти, що пародія одної Фрайліґратової поеми зовсім не показує моєї зневаги до сього поета, хоч пародія часто сьміхом брентить в Атта Троллі і вона єсть його комічним ґрунтом. Я високо шаную сього поета і зачисляю його до найповажніших поетів, які настали в Німеччині від часу юльської революції. Я надто пізно побачив перший збірник його віршів, власне в той час, коли Атта Тролль був уже написаний. Може то залежало від мого тодішнього настрою, що власне Неґрський князь так мене розвеселив. Однак сей увір вславив ся за найкращий. Для тих читачів, що зовсім не знають сього твору, — а такі можуть трапитись де в Китаї або в Японії, чи навіть над Ніґером та Сенегальом, — для таких я згадаю тут, що неґрський князь у початку поеми виступає з білого намету, немов яка місячна темрява; він має теж чорну милу, що над її темним обличчєм кивають білі струсеві пера. Але для військової слави покидає він її, йде з Неґрами до бою, де гремить барабан, черепами обвішаний, — ох, він спіткав там своє чорне Ватерльоо! Вороги переможці продали його білим. Тії потягли шляхотного Африканця в Европу і тут ми його бачимо знов на службі у мандрівного товариства акробатів; йому доручений турецький барабан підчас представлення. Ото-ж він стоїть суворий, поважний на дверях і бе в барабан, але барабаннячи, думає він про свою минулу величність, думає про те, що колись він був абсолютним монархом на далекому-далекому Ніґері, думає про те, що він полював на левів та тигрів...

Заплакав і вдарив, — глухий був то гук,
Як бубон розбив ся і внав йому з рук!

Писано в Парижі в грудні 1846 р.

Г. Гейне.

»Ось вийшов з блискучого свого шатра
Князь-мурин узброєний — в битву пора!
Так з брами блискучої хмар визира
Потьмарений місяць, мов темна мара«.

Князь-мурин, Фрайліґрата.

I.

Геть оточене узгірям,
Темним, сьміливим, стрімчастим,
Заколихане шумом
Диких, пінистих потоків,

Розляглось, як мрія красне,
Котере. В домочках білих
Скрізь балкони; красні дами
Там стоять, сьміють ся щиро.

Сьміючи ся, споглядають
На базар строкатий, гучний; —
Тож під дудочку танцюють
Там ведмедиця з ведмедем.

Атта Троль і чорна Мумма --
Звалась так його дружина —
Виступають, і від дива
Аж нетямлять ся всі Баски.

Твердо, повагом, велично
Атта Троль танцює гордий,

Та дружиноньці кудлагій
Цноти й повагу бракує

Так, мені здавав ся часом
Той її танець канканом,
Бо при вискоках зухвалих
Grand' Chaumière мені згадалась.

Навіть сам поводар жвавий,
Що її провадив в путах,
Те-ж, здаєть ся, зауважив
Неморальність того танцю.

І нераз за тебе Мумму
Батогом він бив по спині,
І ревіла чорна Мумма,
Що аж в горах відбивалось.

Сей поводар мав на шапці
Шість мадон, що боронити
Мали голову від кулі,
Ворога або й від кузьок.

А на плечах мав поводар
З олтаря покров барвистий,
Що служив за плащ у нього
І скривав ножі й пістолі.

Був ченцем колись поводар,
Потім ватагом злодійським;
Щоб і тим і другим бути,
Став на службу в Дон-Карлоса.

Як втікати Дон-Карлос мусів
Разом з цілим товариством,
А найкращі палядіни
Діла чесного шукали —

(Пан Шнапганьський ставпись-
[мовцем) —
То-ж тоді й наш лицарь віри
Став ходити по всьому краю,
З ним же й Атта Троль і Мумма.

І ведмеді танцювали
Перед людом на базарах.
На базарі в Котере
Атта Троль танцює в путах!

Атта Троль, що жив колись-то
Наче гордий князь дикарський,
На верхівлях вільних гірських —
Для юрби в долині скаче!

Так, за ті нікчемні гроші
Він танцює, він, що перше
Був величним, жах наводив,
Чув себе таким всесильним!

Як згадає-ж молодощі,
Паньство втрачене ліснеє,
Заревуть сумні гукі
У душі у Атта Тролля.

Сумно гляне він, мов чорний
Фрайліґратів мурин-князь, —
Той погано бив у бубон,
Сей же зле танцює з жалю.

Співчуття йому немає,
Тільки сьміх. Сама Жюлетта
Засьміяла ся з балкону
Роспачливим скокам звівіря.

Бо нема в Жюлетти в грудях
Почуття, вона Французка,

Врода — все для неї; справді
Чарівна сама на вроду.

В неї погляди — то милий
Невід з проміння, в той невід
Наше серденько, мов рибка,
Попада, тріпоче й мліє.

II.

Фрайліґратів мурин-князь
Якось так в запалі трахнув,
Нерозваживши, в свій бубон,
Що загувши він розскочивсь.

Факт вражаючий! від нього
Затремтить усякий бубон!
Погадайте-ж, що буває,
Як ведмідь розірве пута?

Раптом сьміхи і музики
Занімили, з жахом, з криком
Люд з базару геть посунув,
Дами всі поблідли разом.

Так, з невільничих кайданів
Швидко вирватись потрапив
Атта Троль. Він диким скоком
Геть по вулиці погнав ся.

Перед ним всі розступались.
Він же видер ся на скелю,
В діл з призирством подивив ся,
Потім зник поміж горами.

На порожньому майдані
Зостала ся чорна Мумма.

І поводитар — він шалено
Кинув шапкою об землю,

Потоптав на ній ногами
Всі мадонни! Скинув плащ
І zostавсь огидно голий.
Проклинати став ведмежу,

Чорну та бридку невдячність!
Бо вважав він Атта Тролля
За товариша свого,
Навіть вивчив танцювати.

Адже він тому ведмедю
Дарував життя! Давали
Надаремне сто таларів
За ведмежу пишну шкуру!

І нещасна чорна Мумма
У німій стояла тузі
Та благаючи спиналась
Перед гнівним господарем.

Та господар той ще гірше
Розлютив ся, бив і лаяв:
„Ти Христина королева!
Пані Муноц! ти, розпусто!“

Все те сталось в теплу, гарну
Пообіднюю годину;
Ніч, що потім наступила
Після дня, була розкішна.

Я просидів половину
Теї ночі на бальконі,
При мені була Жюлетта
І на зорі поглядала.

І промовила, зітхнувши:
„Краще зорі сї в Парижі,
Як у вечері зїмою
Одбивають ся в калюжах!“

III.

Лїтня мрія! фантастичний,
Без мети мій спів, так само,
Як життя усе й кохання,
Як творець і всї створіння!

Бо для власної забави
Виграває і літає
По країні поетичній
Мій прудкий Пегас коханий.

Не цнотлива він шкапа,
Не робочий кінь міщанський,
І не огир він партийний,
Що в нестямі рже й басує.

Золоті підківки має
Мій крилатий білий коник,
А вуздечку — низку перлів —
Я її пускаю вільно.

Ти неси мене, де хочеш!
У повітря, в гори — кручі
Де клеочуть так потоки:
„Бійсь безодні божевілля!“

Ти неси в долини тихі,
Де дуби стоять поважні,
З під коріння плине давнє
Джерело пісень солодких.

Хай я там води напью ся,
Очі вмию, — ох, я прагну
Сеї чистої водиці,
Що видющим, мудрим робить,

Сліпоту здійма! Мій погляд
Бачить глибоко в проваллі
Атта Троллеву печеру!
Розумію, що він каже.

Дивно, як мені знайома
Видалась ведмежа мова!
Чи не чув я де тих гуків
У коханім ріднім краю?

IV.

Ронсеваль, долино славна!
Як твоє імення чую,
Затремтить, запахне в серці
Квітка синяя забута!

Повстає країна мрії,
Що літ з тисячу, як зникла,
І великі очі духів
Глянуть так, що я злякаюсь.

Гомін, брязкіт, люта чвара!
Бють ся Франки й Сарацени;
Роспачливо і криваво
Сурма грає у Ролянда!

У долині Ронсевальській
Видко „пóрубн Ролянда“, —
Так прозвано їх, бо лицар,
Щоб собі пробить дорогу,

Так смертельно, тяжко вдарив
Тим своїм мечем Дюрандо
В скелю, що сліди zostались
І по сей день на камінні.

То-ж в одній щілині темній,
Геть зарослій чагарами,
Ялівцем, лежить глибока
Атта Троллева печера.

Серед любої родини,
По трудах він спочиває.
Після втоми, споглядання,
Подоріжжя сьвітового.

Як то мило повернутись
До дітей, в печеру любу!
Дві дочки й синів чотири
Вкупі з Муммою зростив він.

Гарно вилізани доні
І русяві, мов попівни;
Хлопці бурі, лиш найменший
Одноухий син, той чорний.

Сей найменший був мазунчик
Материн, вона, з ним гравшись,
Відкусила в нього вухо
І, милуючи, пожерла.

Молодець він геніяльний,
Має зграбність гімнастичну,
І такі робить штуки.
Мов штукар славетній Масман.

Цьвіт краюї осьвіти,
Любить він лиш рідну мову,

З роду він не вчив жаргону
Ні Гелленів, ані Римлян.

Сьвіжий, вільний, жвавий, гречний,
Він ненавидить всі мила,
Умивання — нову розкіш,
Так як і дотепний Масман.

А найбільш він геніяльний,
Як на дерево дереть ся,
Що над кручею із скелі
Із щілини виростає.

І на гору він вилазить,
Де в ночі уся родина,
Коло батька посідавши,
Розмовляє в тихий вечір.

І розкажує їм батько,
Як він жив колись у сьвітї,
Як людей, міста він бачив,
І терпів багато лиха,

Мов той славний син Лаертів, —
Атта Тролль лиш тим несхожий,
Що й дружина з ним ходила,
Вірна, чорна Пенельопа.

Атта Тролль розповідав
Їм про славу кольосальну,
Що, танцюючи мистецьки,
Залучив собі між людьми.

І старі й малі — казав він —
Аж нетямили ся з дива,
Як було під гуки дудки
Він танцює на базарах.

А найбільше тії дами
(Знають ся-ж на тім найбільше!)
Страх плескали у долоні
І очима любо грали.

О, мистецьке славолюбство!
З усьміхом старий танцюра
Згадує, як свій талан
Уявляв він перед людом.

І в великому натхненні
Хоче ділом доказати,
Що не марний самохвалець,
А митець великий справді:

Миттю схоплюєть ся з місця
І спинаєть ся на дибі,
І танцює, як давнійше,
Той гавот, танець свій славний.

Мовчки всі пороззявлявшись
Поглядають ведмежата,
Як вистрибує їх батько
Дивно в місячному сяйві.

V.

Між родиною в печері
На спині, слабій душею,
Атта Троль лежить, задумавсь,
Лапу ссе, гарчить невпинно:

„Муммо, Муммо, чорна перло!
Я тебе в сьвітовім морі
Уловив, і в тім же морі
Я тебе згубив ізнову!

„Чи с тобою я побачусь
В сьому світі, чи на тому,
Де душа твоя від шерсти
Буде вільна й просіє?

„Ох! коли-б я міг іще раз
Милу мордочку лизнути,
Любу Муммину, солодку,
Наче вимащену медом!

„Щоб хоч раз мені почути
Пах, що завжди від мові
Мумми чорної походить,
Наче пахощі від рожі!

„Ох! в кайданах Мумма гине,
В теї бридкої звірину,
Що людиною зоветь ся —
І кричить: Я пан створіння!

„Смерть і пекло! Тії люде,
Ті пани ясновельможні,
З високости, гордо, пишно
Поглядають в низ на звірив,

„В нас жінок, дітей хапають,
Вяжуть, мучать нас, мордують,
Ще й провадять торг поганий
Шкурою і тілом нашим!

„Ще й себе вважають в праві —
Отакі бридкії вчинки
Над ведмедами вчиняти,
І зовуть се людським правом!

„Людське право! людське право!
Хто-ж се дав вам теє право?

Не натура-ж, бо вона
Не бува ненатуральна.

„Людське право! хто-то дав вам
Прівілегії отії?
Вже-ж не розум, — бо ніколи
Не бува він нерозумним.

„Люде! та невже тим ліпші
Ви од иньших, що їсте ви
Все печене та варене?
Ми — їмо сировину;

„А в кінці виходить скуток
Все однаковий, — не їжа
Робить славним: той славетний,
В кого вчинки й думки славні.

„Чи не тим ви, люде, ліпші,
Що наука й хист ведеть ся
Добре вам? Але-ж і ми
В тімя довбнею не биті.

„Чи нема-ж собак учених?
Або коней, що рахують
Мов купці? Чи-ж не чудово
Зайці в бубон вибивають?

„Чи бобри не мають слави
В гідростатиці від давна?
Хто-ж то винайшов шприцівку
Для людей, коли не буціл? *)

„Чи-ж осли не пишуть критик?
Чи комедії не грають
Мавпи? Хто-ж є кращий мімік,
Як батавія, кіт морський?

*) Буціл — бузько.

„Солов'ї чи ж не співають?
Де-ж співець над Фрайліграта?
Хто співав про лева краще,
Як земляк його верблюду?

„Танцюристий хист підняв я
Сам високо так, — як Равмер
Хист письмацький: чи-ж не гірше
Пише він, ніж я танцюю?

„Люде, чим же так ви ліпші?
Несете високо чоло,
Та в задертій голові
Думки низькії снують ся.

„Люде, чи не тим ви ліпші
Нас, що маєте ви шкуру
Гладку й слизьку? поділяйте-ж
Із гадюками ту вроду.

„Людський рід, двоногі змії!
Розумію я, для чого
Одіж вам! Чужою шерстю
Криєте гадючу нагість.

„Діти, діти! стережіть ся
Від безшерстої потвори!
Дочки! не впевняйтесь тому
У штанах бридкому звірю!“

Дальш доводити не хочу,
Що ведмідь в своїй зухвалій
Нісенітницї провадив, —
Ніби звірі людям рівні.

Бо таки-ж нарешті сам я
Чоловік, і я не хочу

Переказувать бридню,
Бо нарешті се-ж образа!

Чоловік я сам, і ліпший
Ніж усі другії звівірі;
І користи свого стану
Я ніколи не зречу ся.

І до бою з кожним звівірем
Стану й буду битись вірне
За людей, і за святеє
Прирожденне людське право.

VI.

Але може то й користно
Нам, створінням вищим, ліпшим
На землі від звівірів иньших
Знати, що гадають низші.

Так, в тих низьких, темних, бідних
Сферах низшої громади
Поміж звівірів всюди чути
Гордість, лихо й нарікання.

Все природне, історичне,
Все звичайне, справедливе,
Всім літ в тисячу відоме, —
Одверта зухвала морда.

Молодим старії гордо
Все гарчать про злу науку,
Що загрожує культурі
І гуманности на сьвітї.

„Діти!“ Атта Тролль гукає
І качаєть ся по голім

Незастеленому ложі :

„Нам належить ся прийдéшність !

„Як би всяк ведмідь, всі зввірі
Та були моєї думки,
Ми-б, злучивши наші сили,
Подолали-б всіх тиранів.

„Як би дикий вепрь з'єднав ся
Із конем, а слонь як брат
Хоботом своїм обняв би
Роги чесному волові,

„Вовк з ведмедем різних мастей,
Мавпа з цапом, навіть заяць, —
В товариство всі з'єднались,
Перемога-б стала певна.

„Згода, згода! се найперше,
Що нам треба. По одинці
Нас потончуть, але в купі
Ми гнобителів затопчем.

„Згода, згода! — переможем,
Скинем гордее те панство
Монополії бридкої!
Буде зввірське праве панство.

„Головні закони — рівність
Всіх створіннів божих, дарма,
Хто якую віру має,
Хто на масть який, чим пахне.

„Рівність правая! осел в нас
Буде вищим урядовцем,
Лев при тóму часом мусить
До млина мішки возити.

„Що до пса, то, правда, єсть він
Здавна вже послугач людський,
І багато тисяч років
Як собака жив між людьми;

„Але в вільнім краю верне
Він собі права одвічні,
Що не мають быть зламани,
Коли він придбає слави.

„Так, Жиди в нас навіть мусять
Право рівности одержать,
І закон їх постановить
На рівні з другими звїрми.

„Тільки танець на базарах
Заборонений їм буде, —
Заборону сю роблю я
В інтересї мого хисту.

„В раси їхньої немає
Почуття до стїлю, в танці
Плястики нема, а сєє
Смак пєє поміж народом.“

VII.

Сумно в лóгові сумному
В колї рідному сидить
Атта Троль, той ворог людський,
І реве, і зуби скалить.

„Люде, наволоч химерна!
Все вам сьмішки! — ваші сьмішки
І кормига ваша брідка
Згине хутко в день великий!

„Обража мене найгірше
Рух отой кислосолодкий
В них на мордах, — не терплю я
Того усьміху людського!

„Як на білому обличі
Я побачу рух сей клятий,
Повертають ся від злости
В животі в мене всі кишки.

„Ще зухвалійше, ніж в мові,
Виступає в тій усьмішці
Вся глибока безсоромність,
Що сидить у людських душах.

„Все посьміхують ся! Навіть
І тоді, коли повинні
Найповажнійш быть, — у хвилю
Урочистую кохання!

Все посьміхують ся! В танці —
Й там сьміють ся! Зневажають
Тим сей хист, а він повинен
Завжді культом быть поважним.

„Так, танець за давніх давен
На меті мав благочестя;
І жреці кругом престола
Йшли було в сьвятому колі.

„При ковчезі заповітнім
Танцював колись Давид;
Танець був служенням Богу,
То — молили ся ногами!

„Отже й я танець так само
Розумів, як танцював я

На майданах перед людом —
І придбав собі тим слави.

„Слава та, я признаю ся,
Завдавала серцю втіхи;
Бо від ворога почути
Дивування — любо нам!

„Та вони й в ентузіазмі
Усміхають ся! Безсилий
Проти них той хист танечний,
Легкодушні люде завжді!“

VIII.

Часто в світі чесні люде
Не конечно гарно пахнуть,
Слуги-ж панські уживають
Завжді амбри та лаванди.

Від людей, душею чистих,
Часто тхне зеленим милом,
На негідному-ж створінні
Аж блищить олій рожевий.

Хай же носа не копилить
Любий мій читець, коли він
В Атта Троллевій печері
Не згада арабських спецій.

Хай побуде він зо мною
У повітря душнім, важкім,
Де герой мій свóму сину
Мов із хмари промовляє:

„Сину, сину мій мизиний!
Притулись до пики батька

Ти своїм єдиним вухом,
Вислухай поважне слово!

„Стережись від людських думок,
Бо загубиш душу й тіло!
Між всіми людьми немає
Справедливої людини.

„Німці перш були порядні, —
Ті сини Туіскіона
Наші родичі від давна, —
Отже й тії зледащили:

„Віру втратили й побожність,
Атеїзм вони провадять...
Сину, сину, стережи ся
Бауера і Фаєрбаха!

„Та не будь ти атеїстом,
Не-звірем, що без поваги
До Творця, — бо тож Творець
Нам створив сей світ великий!

„У горі і сонце й місяць,
І зірки усі, — хвостаті
Так же само як безхвості, —
Все то одсвіт його сили.

„Долі море і земля вся —
То луна сьвятої слави,
На землі створіння кожне
Почува величність Бога.

„Навіть що найменша кузька
В бороді у богомільця,
З мандрівцем іде на прощу,
Вічному хвалу сьпіває!..

„Там у зорянім наметі,
На престолі золотому,
Владарь наш сидить величній, —
Се ведмідь здоровий, білий.

„Біла, наче сніг, без плями,
Ясна шерсть його; над чолом
Діамантова корона, —
Небеса всі осіяла.

„Скрізь гармонія в обличчі
І німа робота думок;
Тільки берлом він порушить
І лунають співом сфери.

„А в ногах сидять лагідно
Ведмеді сьвяті, що в сьвітї
Тихо все терпіли, — в кіхтях
Держать мученицькі пальми.

„Часом иньший раптом скочить,
Потім другий, духа сьвята
Наберуть ся й, глянь, танцюють
Дивний танець урочистий...

„Ласки божої проміння
Заміня талан їм в танці,
І, раюючи душею,
Виплигнуть хотять із шкури!

„Чи то й я, Троль недостойний,
Буду гідний того щастя, —
Від земної злої долі
Перейти в той край відради?

„Чи й мені перед престолом,
Там у зорянім наметі,

Танцювати доведеть ся
З пальмою, в промінні слави? "

ІХ.

Мов язик червоно-ярий,
Що той чорний Фрайліґратів
Неґрський князь з досади люто
Витрищає з чорних уст, —

Вийшов місяць так із темних
Хмар небесних. Десь далеко
Бють джерела невсипущі,
Цілу ніч вони лютують.

Атта Троль стоїть самотно
На шпилі, на любій скелі,
Самотній реве на кручі, —
Свище вітер опівночі.

"Так, ведмідь я! Я ведмідь той,
Що незірабою, кудлаєм,
Ревуном і товстоларим
І Бог зна ще як взивають!

"Так, ведмідь я! Я ведмідь той!
Я опудало отее,
Я той дурень, що приймає
Ваші посьміхи й наругу!

"Я на глум вам злавсь, і мною-ж,
Мов яким страшилом, завжді
Дітвору лякати звикли,
Дітвору ледачу людську.

"Я посьмішище отее,
Що баби в казках виводять,

І я в голос визнаю се
Перед всім нікчемним людом.

„Чуєте ви всі? — ведміль я!
Свого ж роду не стидаюсь,
Я пишаюсь, мов похóжу
Від Мойсея Мендельсона!“

Х.

Постаті суворі й дикі
Десь бредуть на четвереньках
І дорогу пробивають
В темнім гаю опівночі.

Батько Атта Тролля ступає,
З ним синочок одноухий.
Там вони спинились в гаю,
Де лежить кривавий камінь.

Атта Тролля реве: „Сей камінь —
Се вітвар: отут друїди,
Ще за часів бузувірства,
Для богів — людей вбивали.

„О, страшенная бридота!
Як подумаю, то либом
Шерсть мені встає на спині, —
Лити кров для слави Бога!

„Правда, що тепер мудрійші
Люде стали, — не вбивають
Одно одного в догоду
Богові й небесним силам!

„Не побожне божевілля,
І не мрії і не дурість, —

Завдрість тільки й самолюбство
До гризні людей призводить.

„Всі навзаводи спішать ся
До роскошів сього сьвіту,
Скрізь гармідер, колотнеча,
Кожний з них краде для себе!

„Хтось один — масток спільний
Для себе загорне в спадок, —
Тай кричить, що має право,
Право власности й мастку!

„Право власности й мастку!
О, брехні й крадіжки право!
З дурістю лукавство сплести
То людина тільки вміє.

„Бо натура не створила
Жадних владарів; без сховів,
Без кишень на наших шкурах
Всі на сьвіт ми породились.

„І ні в кого з нас не має
Прирожденних тих мішечків,
Щоб росли на шкурі зверху,
Де-б ми крадене ховали.

„Тільки те створіння гладке,
Що в чужую шкуру штучно
Одягаєть ся, — те вміє
Штучно й торбу змайструвати.

„Схов, кишенья! неприродна
Та кишенья, як і власність,
Як і право на маєтки.
Злодіяки тії люде!

„Ненавижу я їх паяко!
Се прийми ти, сину, в спадок.
Мусиш тут при вітарі
Присягнуть ненависть вічну!

„Ворогом будь злому кодлу,
Що в кормизі нас тримає,
Не прощай ти їм до віку.
Присягай же тут, мій сину!“

Син присяг, як в давні часи
Ганнібаль. А місяць страшно
Освіттив промінням жовтим
Камінь той і мізантропів...

Иньшим часом розкажу вам,
Як ведмедик той дотримав
Свого слова; наша ліра
Вславить теє в иньшій пісні.

Щож до Атта Тролля, власне
Ми його тепер покинем,
Чим пізнійше пустим кулю,
Тим вона певнійше влучить.

Бо вже всі розвідки слідчі
Скінчені. Злочинцю лютий
Проти маєстату люду, —
Завтра виступлять на тебе!

XI.

Наче сонні баядери
Гори дивлять ся холодні
В сорочках в туману білих,
Що колише ранній вітер.

Але хутко їх розбудить
Сонця бог, промінням скине
Покриття із них остатне
І нагү красу осяє.

Раннім ранком ми з Ляскаро
Подались на полювання
На медведя. У полудні
Ми до Pont d'Espagne дійшли.

Так місток звуть, що провадить
Від Французів до Іспанців;
Тії варвари західні
Літ на тисячу одстали,

Літ на тисячу одстали
Від нових звичаїв сьвіта;
Наші варвари на сході —
Ті одстали лиш на сто літ.

Тихо й сумно покидав я
Землю славную французьку,
Рідний край сьвятої волі
І жінок, мені коханих.

Серед Pont d'Espagne убогий
Там сидів Іспанець, — злидні
Крізь дїрки плаща сьвітились
І в очах сьвітились злидні.

Він старую мандолїну
Сїпав пальцями худими;
Прикрїй дренькіт відбивали
Кручі — наче насьміхались.

Він раз-по-раз нахилив ся
Над безоднею й сьміяв ся,

Грав де далі все безладніш
І співав слова такі:

„Маю я в моєму серці
Золотий маленький столик,
Там при столику маленькім
Золотих стільців чотири.

„На стільцях маленькі дами,
Золоті стрілки в косах,
Всі сидять і грають в карти,
Тільки Кляра виграє.

„Виграє й сьмієть ся хитро.
Ох, в моєму серці, Кляро,
Будеш завжді вигравати,
Бо всі козирі ти маєш“.

Далі йдучи, сам до себе
Говорив я: „Божевілля
Там співа на тому мості,
Що в Іспанію провадить.

„Чи то хлопець той єсть образ
Думок двох країн сусідніх,
Чи він може свого люду
Неподобний заголовок?“

Перед вечером дійшли ми
До убогої Посади,
Там же *ollea-potrída*
Парувала в брудній мисі.

Там-же їв я і *garbanzos*
Тверді й тяжкі наче кулі,
Що й для Німця вже нестравні,
Хоч і зріс він на галушках.

Ліжко теж було до пари
Кухні тій. Блощиць в нїм сила,
Мов наперчено. — Блощиця
Найлютіїший ворог людський!

Гірш ніж сильний натиск гніву
Тисячі слонів сердитих
Злість єдиної блощиці,
Що по вашім ліжку лізе.

Дать себе кусати тихо —
Се погано, — тільки-ж гірше
Роздушить її, тоді вже
Не заснете цілу ніч.

Найстрашніша річ на світі
Бійка з поганю тією,
Із блощицями змагання,
Що за зброю мають сморід!

XII.

Що вигадують поети
Навіть тихі! деж, — говорять
І співають, що натура
Се велика церква Божа;

І краса тієї церкви
Славу Господа ясує;
Місяць, сонце й зорі висять
Під склепінням наче лампи.

Хай так буде, добрі люде!
Та признайте ся — в тій церкві
Сходи дуже невігідні,
Препогані, підлі сходи!

Те влізання та злізання,
Те стрибання й дряпанина
По камях, се мені
Томить душу, томить ноги.

Поруч мене йшов Ляско,ро,
Довгий та блідий, мов сьвічка!
Не говорить, не сьмієть ся —
Той умерлий син відьомський.

Так, бо кажуть, що він мертвий,
Вмер давно, а тільки мати,
Та Урака, — чарівництвом
Ще держить його на сьвіті...

Ой, ті проклятії сходи!
Як в безодню не злетів я,
Як востались вьязи цілі
Того й досі не збагну я.

А джерела гомоніли!
Вітер так ялини шарпав,
Аж гули! Звенацька збіглись
Темні хмари... от негода!

У хатиночці рибальській
Близько Lac de Gobe знайшли ми
Врешті захист і форежі;*)
Лепська риба ті форежі!

Там сидів на мягкім кріслі
Сивий дід, старий рибалка,
Дві хороші сестрениці
Мов ті анголи при ньому.

Янголи гладкі, флямандські,
Наче вискочили з рамок

*) Форежі — цетруги.

Рубенсових : златокосі,
Ясноокі, важивненькі.

На червоних щічках ямки,
Хитрощі на них сьміють ся,
Тіло міцне та розкішне,
Так що й страх бере і втіха.

Гожі, милії створіння!
Так вони змагались любо:
Що дати пити слабому дядьку,
Що йому більш до сподоби?

Ось одна привносить склянку
З цвітом линовим вареним,
Друга конче напосілась
Напоїти бузиною.

„Та не хочу я нічого!“
Дід покликнув нетерпляче:
„Дайте лиш вина, то краще
Я гостей ним почастую!“

Чи було вино то справді,
Що я пив при Lac de Gobe,
Я не знаю. В Брауншвайгу
Я-б гадав — погане пиво.

Чорний був той міх козиний,
І смердів він надзвичайно,
Дід же пив вино так втішно,
Звеселив ся й поздоровшав.

Розказав нам про події
Перемитників, бандитів,
Що по волі проживають
У дібровах пірінейських.

Ще і давніх росповідків
Знав богато дід, між иньшим
Росказав, як в давні часи
Бились велити й ведмеді.

Так, то велити й ведмеді
Там змагали ся за владу,
За долини та за гори,
Поки люде не настали.

Люд прийшов і повтікали
Велити всі геть з країни,
Збиті з толку; мало мізку
В головах таких великих.

Ще-ж говорять: тії дурні
Як допхали ся до моря
І побачили, що небо
В хвилях синіх одбивалось,

То й подумали про море,
Що то небо — і сунули
Хутко, мавши віру в Бога;
Там усі і потопились.

А ведмедів, що zostались,
Чоловік тепера нищить
І що року менше й менше
Зостаєть ся їх по горах.

„Так одні“ — старий промовив —
„Другим місце відступають,
А як наші люде згинуть, —
Паньство карликів настане,

..Тих людців лукавих, мудрих,
Що тепер живуть у горах,

Золоті багаті руди
Все копають та збирають;

„Як вони з гір виставляють
Хитрі голови маленькі, —
Сам при місяці я бачив, —
Жах мене брав за прийдешність !

„Влала грошей і дрібноти !
Ох, боюсь, що наші внуки,
Мов ті велити дурнії,
В небо-море повтікають !“

XIII.

Між горами в чорній балці
Озерце, вода глибока.
З неба смутно поглядають
Бліді зорі. Ніч і тиша.

Ніч і тиша. Плескіт весел.
З тихим плеском, таємничо
Плине човник. Замість діда
Перевозять нас дівчата.

Зручно правлять. У темноті
Часом блискають при зорях
Їхні дужі, голі руки
І великі, сині очі.

Край мене сидить Ляско,ро,
Як і перш, блідий, мовчазний.
Жах пройняв мене, — я здумав :
Чи один він тільки мертвий ?

Може я і сам вже мертвий,
І пливу тепер під землю

З марищами поруч себе
У холодне царство смерти?

Може озеро — то темні
Хвилі Стиксу? Прозерпіна
По менé замісь Харона
Може сих служниць послала?

Ні, я знаю, ще не вмер я,
Ще не згас в душі у мене
Ще горить, палає, грає
Полумя життя живеє.

Сі дівчата, що веслюють
І зручненько правлять, часом
Бризкають водою в мене,
І сьміють ся, і пустують —

Сі дівки здорові, сьвіжі,
Се не марища непевні,
Не кошачі душі з пекла,
Не служниці Прозерпіни!

Щоб допевнити ся добре,
Що вони не з того сьвіта,
Що я сам живу і чую,
Я себе запевнив дїлом,

Притулив уста хутенько
До тих ямочок на щоках
І я зважив зараз в думці:
Як цілую, то живу!

А на березі іще раз
Цілував дівчаток любих;
Бо вони за переправу
Тільки сю приймали плату.

XIV.

В сяйві-золоті сьміють ся
Фіялковіі узгіря,
А на пригорі сільце
Мов гніздечко чепурнеє.

Видряпавсь туди я — бачу,
Що старі всі полетіли,
А восталась дома тільки
Молодь, що літать не вміє.

Гарні хлопчики й дівчатка,
Всі закутані в червоні
Й білі хусточки вовняні,
Всі вони в весілля грались.

Я грая не перебив їм,
Бачив, як той закоханець,
Князь-пацюк *) став на коліна
Перед кицькою-княжною.

Бідний князь! До шлюбу стане
З кралею. Мурчить суворо,
Укусила, потім ззіла;
Миш сконала, гра пропала.

Цілий день слив'е пробув я
З дітьми, з ними розмовляв я
Дуже щиро Знать хотіли
Діти, хто я й чим займаюсь?

„Друзі, — мовив я, — німецька
Та земля, де я вродив ся;
Там багато є ведмедів,
Отже я собі мисливець.

*) Пацюк — миш, щур.

„Облупив я не одного
З тих ведмедів, так за тебе-ж
Шарпали таки не мало
І мене ведмежі кіхті.

„Ті невилізани дурні,
Що я з ними битись мусів
В себе в милім ріднім краю,
Хутко вже мені обридли.

„І сюди помандрував я
Звіра кращого шукати;
Хочу спробувати сили
На великім Атта Троллі.

„Отакий сперечник славний
Варт мене. Ох, в ріднім краю
Часом я з такими бив ся,
Що й за перемогу сором!..“

Як прощавсь я, танцювали
Всі малі навколо мене
І співали в тому крузі:
„Girofflino, girofflette!“

І, хизуючись, до мене
Уклонила наймолодша
Двічі, тричі, штири рази
І тоненько заспівала:

„Короля коли зустріну,
Я йому вклоню ся двічі,
Як зустріну королеву,
То вклоню ся їй аж тричі.

„Як же шлях мені заступить
Чорт з рогами, то вклоню ся

Двічі, тричі, штири рази...
Girofflino, girofflette !“

„Girofflino, girofflette !“
Залунав гурток, химерно
Вирував навколо мене
Іх танок, бреніли співи.

Як ввійшов я у долину,
Здалека лунало мило,
Мов пташине щебетання :
„Girofflino, girofflette !“

XV.

Величезні кручі, скелі,
Скрізь потріскані, побиті,
Дивлять ся, немов потвори
З давніх давен скамянілі.

Дивно ! сиві хмари вють ся
Понад ними, наче тіні,
Мов бліді наслідування
Тих фігур камінних диких.

Здалека потік лютує,
Вітер виє між горами !
Гучний гомін, невмолимий
І фатальний, наче роспач.

Скрізь непевна самотина !
Чорна галич посідала
На кривих старих ялинах,
Важко бе слабкими крильми.

Поруч мене йде Ляско.ро.
Мовчазний, блідий ; тай сам я

Був неначе божевілля
Рядом з смертею лихою.

Бридка, дика то містина,
Певне прókлята! Здасть ся,
Кров я бачу на корінні
Там під деревом струхлілим.

У тїні стоїть хатина,
Врóсла в землю, соромлива,
Наче з боязким благанням
Дивить ся убога стріха.

Люде, що у тїй хатині,
То Каготи, то зостанки
Племени, що у темноті
Доживає вік злиденно.

В серці Басків ще і досі
Не зникає обридливість
До Каготів. Темний спадок
Давніх темних часів віри.

У Банерському соборі
Є маленька фіртка в ґратах;
Паламар казав, — ті двері
Зроблені задля Каготів.

Бо вони колись не сьміли
Входить в иньші двері в церкву,
А скрадались потихеньку
В божий дім на бічні двері.

Там на низькому ослоні
Одсторонь Кагот молив ся,
Мов заражений, окроме,
Одрізнувшивсь від громади.

Та сьвічки церковні ясно
Й весело тоді горіли,
Сьвітло теє розганяло
Марища віків середніх.

На дворі зоставсь Ляско,ро,
Я-ж зайшов у низьку хату
До Кагота. І подав я
Руку братови, як друг.

Я поцілував дитину,
Що до грудий його жінки
Причепившись, жадно ссала,
Павуком слабим здавалась.

XVI.

Глянути на те верхівля
Здалека, -- воно сияє
Наче в злоті, в кармазині,
Гордо в соняшнім промінні.

Але зблизька геть зникає
Та краса, — так і при иньших
Всіх земних дивах буває —
Дурять нас ефекти сьвітла.

Зблизька злото й кармазини —
Ах! то тільки марний сніг!
Марний сніг, — журливо, тихо
Нудить ся він в самотині.

Ставши там в горі, почув я,
Як рипів той сніг нещасний
І байлужим, зимним вітрам
Скаржив ся на білі злидні.

Він зітхав: „Ох, як тут довго
Лізе час у сій пустині!
Сї години безконечні!
Кожна з них замерзла вічність.

„Ох, я бідний сніг! Як би-ж то
Міг я геть з сього верхівля
На долину тую впасти,
На долину вкриту квітом!

Я-б розлив ся там потоком,
Дівчина з села найкраща
З усміхом собі вмивала-б
Личко хвилею моєю.

„Так! і може-б я поплинув
Аж у море, там я став би
Перлою, тоді я міг би
Буть оздобою в короні!“

Я почув ту річ і мовив:
„Любий снігу, я не знаю,
Чи тебе спітка в долині
Отака величня доля.

„Заспокій ся! Мало хто в нас
Перлою стає, — скоріше
Міг би ти в калюжу впасти
Тай зробити ся болотом“.

Поки я такії речі
Промовляв до того снігу,
Стрілив хтось, і з високости
Впав до долу темний шуляк.

То був жарт мого Ляско,ро,
Жарт мисливський. Вид в Ляско,ро

Був поважний, нерухомий.
Тільки йшов димок з рушницї.

Мовчки вирвав він перо
Птахови в хвоста, й за шапку
Гостроверху застромивши,
Далї він собі подав ся.

Дуже прикрий був то вигляд,
Коли тїнь з пером на шапцї
По снїгу нагїрнім білім
Довга й чорна посувалась.

XVII.

Є долина, мов проулок,
Звуть її „дорога духів“ ;
Стрімкі бескиди зняли ся
В гору по обидва боки.

Там на кручі найстрашнїйшій
Високо стоїть на чатах
Хатка, де живе Урака ;
Я пішов туди з Ляскарком.

З матїрю держав він раду
Таємничую, на миґах,
Як би того Атта Тролля
Приманити і забити.

Слїд його ми добре взнали.
Не втече від нас тепера.
Вже тобі тепер не жити
На сїм сьвітї, Атта Троллю !

Чи стара ота Урака
Справдї вїдьма знаменита,

Як то люде піренейські
Поговорюють про неї,

Не берусь я того зважить.
Знаю тільки, що подоба
То непевна. І непевний
Погляд тих очей червоних.

Злий, проникливий той погляд.
Кажуть люде, що як гляне
На корову, — в туж хвилину
Молоко в корови згине.

Запевняють, що їй треба
Лиш погладити рукою,
Щоб свиня пропала сита,
Або навіть віл здоровий.

За такі її злочинства
Люде часто позивали
До судді, але суддя той
Був новітний вольтерянець.

Світським був він чоловіком,
Легкий мислями, без віри,
Одвертав скептично скарги,
Навіть часом насміхав ся.

Працю теж Урака має
Чесною, про людське око:
Продає гірськеє зілля,
Та набитих клоччям птахів.

Тож була тих натуралій
Повна хата. Страх як пахло
Блекотою, бузиною,
Різним зіллям та корінням.

Шуляків там збір великий
Вистановлено чудово,
Все з розпущеними крильми,
З величезними дзьобами.

Чи то пахощі від зілля
В голову мені вступили?
Тільки моторошно стало,
Як побачив я тих птахів.

Може то закляті люде,
Може їх лихі чари
Обернули в сих набитих
Нещасливих мертвих птахів.

Дивлять ся так нерухомо
Жалібно та нетерпляче,
І, здаєть ся, часом скоса
Погляд кидають на відьму.

Та вона, ота Урака,
Біля коминка присіла
В купі з сином, і з Ляскарром,
Топлять оливо, ллють кулі.

Ллють вони згубливі кулі,
Щоб забити Атта Тролля.
Як же прикро племінь блиска
На відьомському обличчі!

Шепче тонкими губами
Раз-у-раз, але без гуку, —
Певне то вона чарує,
Щоб вдали ся добрі кулі.

Усьміхаєть ся й киває
Часом синові. Ляскарро

Діло робить, все поважний
І мовчазний наче смерть.

І мені враз млосно й жаско
Стало в хаті, осьвіжитись
До вікна пішов я й глянув
На широкою долину.

Що я там в той час побачив —
А було то в час північний —
Роскажу про те по правді
І гарненько в дальших главах.

XVIII.

Місяць був як раз у повні
В ту непевну ніч на Йвана,
Як мисливська дика зграя
По дорозі духів гналась.

Стоячи в гнізді відьомським,
Я з вікна міг дуже добре
Бачить поїзд тих привиддів,
Як летів він по долині.

Вибрав я хороше місце,
До-схочу міг надивитись
На непевную забаву
Виходців із того світа.

Ляск нагайок, свист, гукання!
Кінське ржання, брех собачий!
Сьміх і гук мисливських сурем!
Як то весело лунало!

Мов передне військо, бігла
Дичина чудна юрбою,

Дикі вепрі та олені, —
Мчала в слід собача метка.

Там мисливі з різних сторін,
Тай зовсім із різних часів. —
При Німроді Асирийським
Був, наприклад, Карл Десятий.

Мчали всі на білих конях
Наче буря. Поспішали
Піші ловчії з хортами,
Тут же з посьвітами джури,

Пізнавав я не одного
В навісній тій зграї: лицар,
Що в злотистій зброї сяяв,
Не король же то був Артус?

Чи ж не з Данії Ожйє
Там у папцирі зеленім
Зеленів так, що здавав ся
Наче жаба весняна?

Там були й герої думки,
Іх пізнав я там багато.
Взнав я нашого Вольфганґа
По блискучих ясених очах.

Бо, проклятий Генґстенберґом,
Він не може спати в гробі,
А з поганьською ордою
Мов живий полює буйно.

Там по усьміху лагіднім
Я пізнав теж і Віляма;
І його теж пуритани
Прокляли; тепер сей грішник

Мусить в дикій юрбі їздить
На коневі вороному.
Біля нього близько їхав
На ослі хтось — Боже правий!

По набожній, вялій міні,
По нічній шапчині білій,
По трівозі духа взяв я
Свого друга Франца Горна.

Ба, на славного Шекспіра
Коментарії писав він, —
Мусить їздить з ним по смерти
В заметні у дикій зграї!

Мусить їздить Франц мій тихий!
Він, що ледве сьмів ходити,
Він, що тільки й оживляв ся
У балачці та в молитві!

Шо почнуть панни старії, —
Він од них не мав спокою, —
Скамяніють, як почують,
Що вже Франц — мисливець дикий!

Кові в чвал пішли — і глянув
З посьміхом Вілям величній,
Як нещасний коментатор
На ослі за ним трусив ся;

Збитий, втомлений, чіплявсь він
До сідла свого осятка,
Тай по смерти, як в житті,
Вірно автора держав ся.

Вглядів я і дам чимало
В навіснім гурті привидів,

Більше все хороші Німфи,
Молоді, стрункі та гарні.

Всі вони сиділи верхи,
Всі мітольоґічно голі,
Лиш волося кучеряве
Золотим плащем їх крило.

Всі уквітчані вінками,
Всі одкинулись зухвало,
В гордовитих сьмілих позах,
А в руках держали тірси.

Біля них я вглядів скільки
Дам, убравих привоїто,
Ті були у дамських сідлах,
Соколів в руках тримали.

Мов пародія, за ними
На худих, мізерних шкапах
Їхав гурт комедіантський
Сьмішно вбраного жіноцтва.

Чарівні були обличчя,
Тільки трошки безсоромні.
Розмальовані безстыдно,
Всі кричали мов скажені.

Як то весело лунало!
Сьміх і гук мисливських сурем!
Кіньське ржання, брех собачий!
Ляск нагайок, свист, гукання!

XIX.

Мов прекраснее трійзілля
Поміж поїздом ясніли

Три вродливиці — ніколи
Не забуду я їх любих!

Я пізнав одну з них легко :
Молодик над чолом мала,
Горда, мов камінна постать,
Та величняя богиня.

Підперезана високо,
Груди й бедра ледве вкриті,
Сьвітло місяця й походнів
Миготить на білім тілі.

Її лице як мармор біле,
І холодне теж як мармор.
Страх бліді та нерухомі
Ті суворі праві риси.

Тільки там у чорних очах
Блискотів огонь пекельний,
І страшний і дивне любий,
Осліпляючий, жеручий.

Як змінила ся Діана!
За її цноту і гордість
Актеон зробивсь оленем,
Здавсь собакам на поталу!

Тож покутувати мусить
У галянтнім товаристві :
Наче прокляте привиддя,
У ночі літа в повітрі.

Пізно вже, та тим міцнійше
В ній жага заговорила,
І горить вона їй в очах
Наче той вогонь пекельний.

Жаль їй втраченого часу,
Як були коханці кращі, —
А тепер надолужати
Треба вартість хоть числом.

Поруч їхала вродлива,
Що не мала вже тих правих
Грецьких рисів, та була в ній
Кельтська жвавність і моторність.

То була Абунда Фея,
Я пізнав її од разу
По солодкій тій усмішці,
По дурнім та щирім сьміху!

Личко повне і румяне,
Мов малюнок майстра Греза *),
Ротик сёрдечком, одкритий,
І чудові білі зуби.

Вдягнена в блакїтну сукню,
Що по вітру хвилювала; —
Навіть у найкращих мріях
Я плечей таких не бачив.

Мало я з вікна не плигнув,
Щоб її поцілувати!
І було-б то дуже кепсько,
Бо скрутив би певно вязи.

Ох! вона-б лиш засьміялась,
Коли-б я в провалля кинувсь
І в крові упав до ніг їй...
Ох! я знаю сьміх той добре!...

*) Greuze.

Хто-ж та третя гарна жінка,
Що мені вразила серце?
Чи й вона була чортиця,
Як ті постаті обидві?

Чи то диявол, чи то янгол,
Я не знаю. Бо з жінками
Не вгадаєш, де в них янгол
Одрізняєть ся від чорта.

Вид палкий і помарнілий,
А в очах південні чари,
Шати пишні та коштовні
Мов в казках Шегерази.

Устонька немов ґранати,
Вигнутий лілейний носик,
А гнучка, струнка постать
Наче пальма та південна.

В неї кінь високий, білий,
Золоту його вуздечку
Скороходи Маври держать,
Що біжать біля княгині.

Справді то була княгиня,
Іудейська париця,
Ірода прекрасна жінка,
Що Хрестителя згубила.

То-ж вона за гріх кривавий
Проклята; нічним привиддям
До страшного суду мусить
Іздити у зграї дикій.

На руках вона тримає
В мисі голову Івана,

Раз-у-раз її цілує,
Так, цілує у нестямі.

Бо вона любила Йвана, —
Сього в біблії не має,
Та народній є переказ
Про кохання те криваве.

Зрозуміть інакше трудно
Дивну примху тої дами: ---
Жінка зроду не скарає
Нелюба такою смертю.

Може гнівала ся трошки
На коханця, то й скарала;
Як побачила-ж потому
Любу голову на мисі,

Заридала і умерла
Від кохання й божевiля —
(Плеоназм! адже кохання
Все одно, що божевiля!)

І тепер у зграї дикій
Завжді возить за собою
Тую голову криваву, —
Та з жіночим пустанням

Підкида її у гору
І сьмієть ся, мов дитина,
Кине, потім знов уловить
Дуже зручно, наче пилку.

Як повз мене проїздила,
Глянула вона й кивнула
Так зальотно і жадобно,
Що мені зівяло серце.

І хвилюючи в повітрі
Зграя тричі пролетіла,
Кожний раз мене вітало
Те привиддя чарівне.

І коли вже зграя зникла,
І замовк остатній гомін,
Все мені палило мозок
Тее любее вітання.

Цілу ніч я потім кидавсь
Змучений, зовсім знебулий,
На соломі — бо перини
Не було в Ураки в хаті.

Все гадав я: що то значить
Те кивання таємниче?
На що глянула на мене
Любо так Іродіяда?

XX.

Сонце сходить, киди стріли
Золоті в тумани білі,
Що мов ранені, червоні,
У блискучім саяві гинуть.

От настала перемога, —
День, неначе тріумфатор,
Просиявши в повній славі,
Став на голову узгіря.

Голосна сімя пташина
Заспівала в скритих гніздах,
І здійняв ся дух від зілля,
Наче з пахощів концерт.

Вкупі з ранньою зорею
Ми з'явилися на долині,
І поки слідів ведмежих
Там розшукував Ляскар,о,

Я старався час зайняти
Думками, але з тих думок
Утомився щось я хутко,
Навіть трошки зажурився.

І з журби та втоми хутко
Я на мох м'який схилився
Там під ясенем високим,
Де текло мале джерело.

Дивним плескотом джерело
Дивно так зачарувало
Розум мій, що з нього зникли
Всі гадки та думки разом.

В дикій тузі я запрогнув
Смерти, сну, чи божев'їля,
Чи тих постатей коханих,
Що я в зграї духів бачив.

Ох, ви любії привиддя!
Вас зоря прогнала рання.
Ви скажіть, куди ви скрились?
Де ви днюєте, скажіть!

Між руїнами старими
Там де небудь у Романії,
(Певне там) Діана скрилась
Від Христа денної влади.

Тільки в темряві півночі
Важить ся вона гуляти

І втішатись полюванням
В нехрещенім товаристві.

Тай Абунда красна фея,
Теж боїть ся назареїв,
Цілий день вона проводить
У затишнім Авалуні.

Острів той лежить далеко
В романтичнім тихім морі,
До його дістатись можна
На коні хиба крилатім.

Там нема причалу злидням,
Там не ходять пароходи
З тим нависним філістерством,
Що табаку вічно смалить.

І туди не долітає
Дзвін глухий, нудний, безсилий,
Тее бомкання сумнеє,
Що таке противне феям.

Там у радощах безжурних,
В цв'їті вічних молодощів
Прожива весела пані,
Яснокудрая Абунда.

З соняшників сад у неї,
Сьміючись вона там ходить,
А за нею в слід — веселий
Гурт заклятих палядинів.

Але-ж ти, Іродіядо,
Де ти? Ох, я знаю тее!
Мертва ти й лежиш в могилі
В місті Єрушолаїмі.

Цілий день сном мертвим, міцним
Спиш ти в гробі мармуровім!
І тебе в-опівніч будять
Ляск нагаїв, свист, гукання.

І летиш ти в дикій зграї
Край Абунди та Діани,
У веселім товаристві,
Що хреста і мук не любить.

От чудове товариство!
Як би хотів я з ним по ночах
Полювати! поруч тебе
Все-б я був, Іродіядо!

Я тебе найбільш кохаю!
Більш над ту богиню грецьку,
Більш над ту північну фею
Я люблю тебе, жидівко!

Так, люблю тебе! те знати
По тремтінню мого серця.
Будь коханою моєю,
Ти, красо Іродіядо!

Будь коханою моєю!
Кинь ту голову дурную
Вкупі з мискою, та краще
Спробуй ліпшої потрави.

Лицар я як раз для тебе,
Мало то мене обходить,
Що ти проклята і мертва —
Я не вірю в забобони.

Як там ще з моїм спасенням
Діло буде, та чи й сам я

До живих людей належу,
Я в тому зовсім непевний!

Лицарем твоім я стану,
Cavalier-servente вірним,
Плащ носити-му і буду
Норови твої терпіти.

Буду їздити що ночі
Поруч тебе в дикій зграї,
Вкупі будем ми сьміятись
З божевільних слів моїх.

Бавити тебе я буду
У ночі. — А в день од разу
Зникне радість, я в сльозах
На твоїй могилі сяду.

Так, у день я буду плакати
На руїнах склепів царських,
Де коханої могила,
В місті Єрушолаїмі.

Там старі Жиди запевне
Будуть думати, що я плачу
Над руїнами сьвятині
Міста Єрушолаїма.

XXI.

Арґонавти без човна,
Що по горах пішки лавять,
І не руна золотого,
А з ведмедя шкури хочуть —

Ох! ми бідні сїромахи,
Ватажки новітніх часів,

Ні один поет клясичний
Співом славить нас не буде!

А про те і ми приймали
Тяжке лихо! щó за дощ
Нас напав на тім верхівлі,
Де ні дерева, ні фіякра!

Мов би небо розірвалось,
Мов із цебра дощ полив ся!
Певне той Язон в Кольхиді
Так не промокав ні разу.

„Парасоля! я дарую
Королів аж тридцять шість
За одного парасоля!“
Я кричав, а дощ нас тюжив.

Змучені на смерть, лихії,
Мокрі наче ті собаки,
Пізно ми в ночі вернулись
У високу хату відьми.

При яснім огні Урака
Там сиділа і чесала
Мопса грубого, гладкого.
Та вона його лишила

І дала обом нам раду.
Для менé послала ліжко,
Розвязала еспарділли,
Те узуття невігідне,

Помогла мені стягнути
Ще й одежу, що пристала
Вірно так до ніг і щільно,
Наче щира приязнь дурня.

„Шляфрок! тридцять шість царів
За сухий і теплий шляфрок!“
Я гукнув, — сорочка мокра
На мені аж парувала.

Я тремтів, зубами цокав,
Стоячи перед багаттям.
Заморочений огнем
Хутко впав я на солому.

Спать не міг. Очима блимав,
І дививсь на тую відьму,
Що сиділа при коминку
І роздягненого сина

До грудей тулила. Тут же
Товстий мопс на задніх лапах
Стоячи, тримав зручненько
У передніх лапах горщик.

Брала з горщика Урака
Жир червоний і мастила
Свому сину груди й ребра,
Терла шпарко, аж тремтіла.

Терла, мастячи, й співала
Стиха пісню колискову,
Тонко так; при тому дивно
У печі тріщав огонь.

Наче труп, сухий та жовтий,
Син лежав на лоні в неї;
Мертві, широко розкриті,
Тьмяні, смутні в нього очі.

Чи то справді він умерлий,
Тільки матері кохання

Та відьомські міцні чари
При житті його тримають?...

Дивний сон, мов у горячці!
Я безсилий, обважнілий,
Почуття-ж при тім дражненні
І не сплять і мучать жахом.

Як душив мене в тій хаті
Дух від зілля! Я все думав,
Голову сушив, де чув я
Пах такий? Даремне думав.

Як той вітру плач в камінні
Поривав мене! мов стогін
Грішних душ без покаяння —
По знаку мені той стогін.

Та найгірш мене дражили
Ті набиті клоччям птахи,
Що над ліжком на полиці
В головах в мене стояли.

Тихо, страшно ворушили
Крилами і нахилились
І дзьобами все кивали
Наче довгими носами.

Ах! де я носи такіі
Бачив? В Гамбурзі, здаєть ся,
Чи на вулицях франкфуртських?
Спогад прикро-невиразний!

Врешті я зовсім знеміг ся
І тоді замісь безсонних
Мрій непевних обгорнув
Сон мене міцний, здоровий.

І мені приснилось, наче
З хати раптом стала заля,
В ній високії колонни
Та блискучі жірандолі.

Невидимії музики
Грали там з „Robert le Diable“
Соромні танки черничі,
Сам один я похожав там.

Аж зненацька розчинились
Двері широко, й вступили
Урочистою ходою
Надзвичайно дівні гості.

Все ведмеді та привиддя!
Всяк ведмідь, на задніх лапах
Виступаючи, провадив
Марище в смертельній шаті.

Отакі цікаві пари
Стали вальця витинати
Скрізь по залі. Вид цікавий!
Страх і сьміх було дивитись!

Бо ведмеді нерухмані
Аж потіли, щоб поспіти
Так, як ті привиддя білі,
Що кружляли прудко й лехко.

Без спочивку метушились
Тії звіврі бідолашні,
А сопли, аж заглушали
Баса грубого в оркестрі.

Часом штовхали ся пари,
І тоді ведмідь привиддю

Неуважному давав
Копняка ногою в спину.

В заметні бувало часом,
Що ведмідь зривав намітку
З голови свої пари;
Раптом череп одкривав ся.

Коли се втяли дрібнійше
Гучні сурми та цимбали,
Загриміли бубни дужче,
Почала ся гальонада.

Та мені се не доснилось, —
Бо якийсь ведмідь незграба
Наступив мені на ногу,
Тут я скрикнув і прокинувся.

XXII.

Феб у сонцевім візочку,
Поганяв огнистих коней,
І як раз до половини
Свій небесний шлях проїхав, —

Я-ж лежав у сні і мріяв
Про ведмедів та привиддя,
Що сплітали ся химерно
В неподобні арабески.

У полудні я прокинувся
І побачив, що я сам.
Господня і Ляско
Рано вибрались на влови.

У хатині заставав ся
Тільки монс. Перед багаттям

Він стояв над казаном
І тримав у лапах ложку.

Знати, вивчений був добре
Не давать збігати ющі,
А мішать її хутенько
І чистенько шумувати.

Чи й мене зачарували?
Чи мені горячка й досі
Палить мозок? Власним вухам
Я не вірю, — мопс говорить.

Так, говорить, ще так мило
Закида по швабськи; стиха,
Мов затоплений у думах
Та у мріях, промовля він:

„Ох, поет я бідний швабський!
На чужині мушу з туги
Пропадать заклятим мопсом,
Над відьомським казаном.

„Ох, яке гидке злочинство
Тії чари! як трагічно
Доля склалась: людське серце
Я ношу в собачій шкурі!

„Ох, коли-б же був я дома,
Там Карл Майер, там і любі,
Рідні, жовті пташенята,
Там же й добра юшка з мясом!

„А тепер я гину з жалю...
Та коли-б хоч дим побачить,
Що встає понад Штуккертом
В час, як локшину там варять!“

Вчув я те — і жаль глибокий
Обгорнув мене; я хутко
Скочив в ліжка, при комині
Сів і мовив чуле слово:

„О, співець, як ти попав ся
У відьомську хатину?
За що так немилосерно
Ти обернутий в собаку?“

Тут він радісно покликнув:
„Отже, значить, не Француз ви?
Німець ви і зрозуміли
Мій самотній монольої?“

„Ох, земляче, от в чім лихо:
Келле, радця при посольстві,
Як в шинку при люльці й пиві
Мав дискусію зо мною,

„Кожний раз звертав на тему,
Що культура дістаєть ся
Лиш в мандрівках, що і сам він
В чужині її набрав ся!

„Я тоді й собі наважив
Трохи ноги розімняти,
І, як Келле, що найвищих
Сьвітських звичаїв набратись.

„Попрощав ся з рідним краєм,
І культури здобувати
Я подав ся в Піренеї,
До Ураки в сюю хату.

„Дав мені листа до неї
Юстін Кернер; я-ж не думав,

Що мій друг до сеї відьми
Мав відносини інтимні.

„Прийняла мене Урака
Приязно, та хутко з жахом
Я побачив, як та приязнь
На палку жагу змінилась.

„Так, стидка, бридка загара
Спалахнула в грудях вялих
У розпустної нікчеми,
Спокусить мене хотіла.

„Я-ж благав її: мадам,
Ох, пустіть, я не фрівольний
Гетеанець, я належу
До моїх поетів швабських.

„Наша Муза єсть моральність,
Має товсті, шкуратяні
Ногавиці. Пошануйте
Ви мою невинність чисту!

„Хто з поетів має розум,
Хто фантазію, хто тільки
Стиль палкий, але моральність
Маєм ми, поети швабські.

„Се-ж бо наш єдиний скарб!
Не беріть його, — моральний,
Релігійний плащ убогий
Наготу мою вкриває!

„Так я мовив; іронічно
Усміхнулась жінка, потім
З омели взяла гіллячку
І мене торкнула нею.

„Зараз я почув холодне
Прикре почуття, неначе
Шкуру гусячу на тілі.
Та не гусячая шкура

„То була, а шерсть собача.
В ту нещасную годину
Я зовсім перемінив ся
І, як бачите, я мопс!“

Неборак! Він в голос хлипнув
І не зміг провадити далі,
Він ридав так тяжко, гірко,
Мало слізми не розлив ся.

„Слухайте, сказав я з жалем,
Чи-б не міг я з вас собачу
Шкуру скинути й вернути
Вас поезії і людям?“

Тут здійняв він безнадійно,
Розпачливо в гору лапи
І з вітханням та стогнанням
Так промовив він нарешті:

„До страшного суду мушу
В шкурі мопсячій сидіти,
Як що дівчина величня
Не розібе лютих чарів.

„Так, лиш дівчина невинна,
Що не мала чоловіка,
Визводить мене, як тільки
Вірно сповнить сю умову:

„Чиста дівчина та мусить
В ніч Сильвестрову читати

Вірші Пфіцера Густава,
Дочитати — не заснувши!

„Як що зможе при читанні
Не стулить очей невинних —
Зникнуть чари і вітхну я
Як людина, не як мопс!“

„Ох!“ — я мовив, — „коли так
Я не можу взяти на себе
Визволення; перш усього
Я не дівчина невинна,

„А у-друге — ще тим більше —
Я не в стані прочитати
Вірші Пфіцера Густава
І при тому не заснути!“

(В первістному списку тут стоїть така глава):

Сам, задуманий сидів я
При огні в відьомській хаті,
Біля мене мопс моральний
Все мішав у казані.

Чи то голод, чи цікавість?
Тільки взяв я врешті ложку
В нього з лап і в казані
Вилловив шматочок м'яса.

То було велике серце,
Смачне, зварене чудово;
Та не встиг його я зв'їсти,
Як почув десь близько голос:

„Ой німецькая прожеро!
Серце злодія жереш ти,

Що повішений в Толозі!
Можна-ж быть таким пажерним!

Сее слово крикнув шуляк,
Зпоміж птиць набитих клоччям,
І за ним всі заячали
Хором: „Прóжир ти німецький!“

Той, хто звість злодійське серце,
Розуміє все пташине
Щебетання й свист; я власне
Тут дізнав, що то́му правда.

Бо від того часу став я
Всі пташині мови знати,
Розумію навіть мертві
Всі набиті діалекти.

Щось в вікно застукотіло,
Я побіг, щоб відчинити.
Семеро великих круків
Крізь вікно влетіли в хату.

Стали зараз при багатті
Гріти кіхті, у нестямі
Крилами заворушили,
Крячучи проклони різні.

Надто тяжко виклинали
Все Мендізабеля Жида,
Що монастирі закрав,
Іх кохані давні гнізда.

Поспитали в мене шляху
До Monacho Monachorum.
„В ліво, в ліво, в бік, — сказав я, —
Мій поклін отцю Йозе́фу!“

Але чорні емігранти
Не барились при багатті,
Хутко вилетіли знову
Крізь одчинене вікно.

Тут крилаті різних сортів
Почали перелітати.
Хата стала мов вітальня
Задля птахів подорожніх.

Скільки лебедів та буслів,
Розмаїті сови, — сії
Нарікали на негоду,
Атеїзм та сьвітло сонця.

В товаристві двох гусей,
Що були мов компаньонки
І в літаниї помагали,
Пелікан слабій прилинув.

Груди ранені погрів він,
Глянув з м'юкою й призирством
На совиную породу,
У вікно знов геть полинув.

Скільки голубів примчали
До огню, побуркотали,
Посьміялись, відпочили,
І в дорогу подали ся.

Врешті удуд прилетів,
Шкутильгає, підлітає,
Засьміяв ся та до мене:
„Чи пізнав Гут-Гута друга?“

Сам тоді я засьміяв ся,
Справді був то друг мій Гут-Гут,

Півтретя вже тисяч років
Кабінеткурєром був він,

І премудрий Соломон
Посилав із ним депеші
До своєї Балькаїзи,
Тої Савської цариці.

Палко він кохав вродливу,
Чув, що гарна надзвичайно;
В неї в мислях був Премудрий,
Що по всіх сьвітах був славний.

Щоб дотепність показати,
Загадки вони писали.
І з депешами такими
Гут-Гут біг через пустиню.

Врешті втомлена цариця
Прибула в Єрушолáйм,
Зашарілась і в обійми
Кинулась до Соломона.

Він притис її до серця
Й мовив: „Загадка вайбільша,
Любка мила, то — кохання..
Не розгадуймо-ж її!“

Так то Гут-Гут, давня птиця,
Пріязно признавсь до мене
В зачарованій вітальні,
В хатці, де жила Урака.

Птах старий! і не змінив ся
Він зовсім. І так поважно,
Мов toupet, на голові
Все стремів гребінчик з піря.

Закладав на ногу ногу
Як і перш, і балакучий
Був як перш; мене він бавив
Розповідками двірськими.

Розповів мені на нóво
Те, що вже поет арабський
Нам казав, — як Соломон
Смерти янгола подужав

І живим zostавсь — немертний
Він живе у Джінністані
І над духами панує
Повновладним королем.

„І цариця Балькаїза“ —
Мовив Гут-Гут — „теж живая :
Талісман життя є в неї,
Що колись їй дав коханець.

„В Горах Місячних, далеко,
В Етіопії цариця,
Та відноси не порвала
Із премудрим Соломоном.

„Хоч пристарілись обоє,
Проходили, всеж провадять
Листування і як перше
Загадки пересилають.

„І радіє Балькаїза
Мов дитя, як що володарь
Загадки не відгадає,
Попомучившись даремне ;

„З милим посьміхом цариця
Запевняє, що з літами

Царь на голову став слабший,
Зве його „лінюх“ та „Шеллінг“.

„Отже й царь послав недавно
Розкусить горішок твердий
Любій подрузі, послав їй
Через мене се питання :

„Хто найбільшая падлюка
Межи всіх падлюк німецьких,
Що живуть по всіх німецьких
Тридцяти шести країнах?“

„Сто іменнів подавала
У листах йому цариця ;
Царь одписує щораз їй :
„Любко, то ще не найбільша!“

„Дуже прикро то цариці!
Хоч уже її посланці
Всю Німеччину сходили,
Та відповідь все за нею.

„Тільки що яку падлюку
Проклямує за найбільшу,
Соломон одпише зараз :
„Любко, я ще більшу знаю!“

Як почув я те, сказав я :
„Любий друже, Балькаіза
Довго буде ще шукати,
Хто надлючих лаврів гідний.

(Там у любім ріднім краю
Стан падлючий поступає,
Конкурс надто вже великий
На брудний вінець лавровий.

Вчора думав я, що ****
Вже найбільшая падлюка,
А сьогодні він здаєть ся
Лиш падлючкою при ****.

Може хутко де в газеті
Ще нова архипадлюка
Нам об'явить ся, що навіть
І **** переподлить).

XXIII.

От з відьомської оселі
Знов ми сходимо в долину :
Ми ступаємо ногами
Знов на позитивний ґрунт.

Гетьте, марища ! привиддя !
Хворі сні ! нічні мрії !
Мусим ми тепер розумно
Атта Троллем знов зайнятись.

У печері, вкупі з дітьми
Ліг старий, він спить глибоко
І мов праведник хропе.
Ось прокинувсь, повіхає.

Одноух сидить край нього
І потилицю скребе,
Мов поет, що рифми ловить ;
Ще й на лапах він скандує.

Ще лежать там близько батька
Маячливі та невинні
Лілії четвероногі,
Любі дочки Атта Тролля.

Щож за думоньки кохані
Процвітають в чистих душах
Тих біленьких ведмедівен?
Очі в них од сліз вохкі.

А найбільше наймолодша
Неспокійна. В неї серце
Мов свербить від щастя, знати
Чує владу Купідона.

Так, стріла божка малого
Через шкуру їй проникла,
Як „його“ вона узріла;
Боже! милий той — людина!

І зовуть його Шнапганський.
У великім одступленні
Він пробіг повз неї ранком,
Утікаючи у гори.

Жінці жаль героя в смутку!
Наш герой мав на обличчі
Жаль фінансовий, як завжді,
Блідий смуток, темний клопіт.

Вся його військова каса, —
Двадцять два тих зільберґрошів,
Що в Іспанію приніс він, —
Вся зосталась в Еспартéro.

І дзитар пропав на віки!
Він лишив ся в Пампелюні
У заставі. Був то спадок,
Срібла широго самого.

Він тікав зо всеї сили,
Та втікавши, несьвідомо,

Виграв він ще кращу справу,
Бо завоював він — серце!

Ворога вона кохає!
О, нещасна ведмедівна!
Як би взнав про тебе батько,
Тяжко, люто заревів би.

Мов старий той Одоардо,
Що Емілію Гальотті
Заколов у гніві гордім,
Тож так само й Атта Тролля

Краще смерть дочці завдав би,
Задушив би в лапах власних,
А ніж мав би сам позволить
Йї в обійми принця впасти!

Але він в сю мить лагідний,
І не має він бажання
Поламати гарну рожу,
Поки буря не зломила.

Атта Тролля лежить ладігний
У печері між своїми.
Вже він чує смертний подих,
Думка лине в иньший сьвіт.

„Діти!“ він зітха, а сльози
Капають з очей великих —
„Діти! вже мій шлях наземний
Скінчений, я вас покину.

„Я сьогодні у полудні
Бачив сон значіння повний.
Духом я пізнав солодке
Причугтя близької смерти.

„Я не вірю в забобони
І в дурниці — та є речі
Межи небом і землею,
Що й змисленник не збагне.

„Думав я про сьвіт, про долю,
Повіхав, а там заснув.
І приснилось, мов лежу я
Попід деревом високим.

„З віття дерева рясного
Капав білий мед і падав
У мою розкриту пашу,
Я вживав солодку втіху.

„Мій щасливий погляд бачив
У горі на верховітті
Сім маленьких ведмежаток,
Що стрибали по гіллячках.

„Ніжні, зграбні створіння,
Шкурка наче квіт рожевий
Червоніла, щось на плечах
Мріло мов шовкові крильця.

„Так, шовкові крильця мали
Ті ведмедики червоні,
Голос був у них надземний
І виводив, наче флейта!

„Заспівали, й похолола
В мене шкура, та із шкури
Вирвалась душа мов племінь
І знялась просьвітла в небо.“

Атта Троль казав тремтячим
Мняхким, хрюкаючим тоном.

І замовк на мить у тузі...
Але раптом в нього вуха

Насторожили ся якось.
З ложа шпарко він схопив ся,
Затремтів, ревноу утішно:
„Діти! чуєте сі гуки?

„Чи-ж не материн то голос,
Любий голос? О, я добре
Знаю рев моєї Мумми!
Мумма, Мумма! чорна Мумма!“

І в тим словом Атта Троль
Кинувсь мов несамовитий
З догова на згубу наглу!
Ох, він кинув ся на смерть!

XXIV.

На долині Ронсевальській,
Там в тім самім згубнім місці,
Де небіж Caroli Magni
Душу Богові оддав,

Там поліг і Атта Троль
Від засідок, мов той лицарь,
Що його лицарський Юда,
Ганельон із Майнца, зрадив.

Ох! найкращеє ведмеже
Почуття, любов подружню,
Ужила Урака злая
Для згубливої омани:

Мумми чорної ревіння
Удала так натурально,

Що привабила із ями
Затишної Атта Тролля.

Він летів немов на крилах
По долині, часом ніжно
Він обнюхував каміння,
Думав, — там сховалась Мумма.

Ох! сховав ся там Ляскаро
Із рушницею; він стрілив
Просто в серце повне втіхи —
Кров струмочком полила ся.

Троль кивнув ще головою
Скільки раз, а потім кинувсь,
Застогнав, стинув ся страшно —
„Мумма!“ і вітхнув в останнє.

Так поліг герой величній,
Так умер він. Та немертним
По сконанні він повстане
В співі славному поета.

Він воскресне в тому співі,
Тая слава кольосальна
На четверостопнім вірші
Буде високо стояти.

У Валгаллі ****
Пам'ятник йому поставить
І на ньому у *****
Ляпідарнім стилі напише :

„Атта Троль, звір тенденційний;
В вірі твердий, в шлюбі щирий;
Був під впливом духа часу,
Щиро-дикий санкюлот.

„Танцював він зле, та чулість
У кудлатих грудях мав;
За життя смердів по-часті;
Недотепний, але щирій!“

XXV.

Тридцять три старії жінки,
Всі повбирані в червоні
Капюшони давніх Басків
Біля царини стояли.

І одна з них, мов Дебора,
Танцювала з тамбуріном,
І Ляскара вихваляла,
Що забив ведмедя злого.

Четверо людей здорових
Несли вбитого ведмедя
Тріумфально; він на кріслі
Був посажений, мов хворий.

А за ним, неначе родич
Мерлого, ішов Ляскаро,
А Урака всіх витала,
Хоть збентежена дуже.

Річ держав помічник мера,
Перед ратушею ставши,
Як проходив гурт повз нього,
Наказав він там чимало:

Так, наприклад, о розвитку
Мореходства, теж о пресі,
О питанні буряковім,
О партійній лютій гидрі.

Спогадавши всі заслуги
Короля Люї Філіппа,
Річ звернув він на ведмедя
Й на одважного Ляскарю.

„Ти, Ляскарю!“ крикнув речник
І при тому піт обтер він
Геть з чола трьохбарвним шарфом,
„Ти, Ляскарю! ти, Ляскарю!“

„Ти Французів і Гішпанців
Визволив від Атта Тролля, —
Ти, обох країн герою,
Лафайетте піренейський!“

Як же вислухав Ляскарю
Ту хвалу офіціальну,
Злехка він всьміхнув ся радо
І від втіхи счервонів ся,

Річ уривчасту він зняв,
Заплітаючись у мові,
Склав він дяку невиразну
За велику честь, велику!

З дивом кожний тут поглянув
На нечуваний сей вчинок,
Таємничо і трівожно
Всі баби зашепотіли:

„Глянь, Ляскарю засьміяв ся!
Глянь, Ляскарю счервонів ся!
Глянь, Ляскарю обізвав ся!
Він, сей мертвий син відьомський!“

Того-ж дня таки обдерли
Атта Тролля й продавади

З нього шкуру. За сто франків
Сторгував її кушнір,

Виробив її на прочуд,
Дав червону лямівку,
І продав її він знову
За подвійну ціну иньшим.

З третіх рук її Жюлетта
Здобула і положила
В себе в спальні у Парижі
Перед ліжком, наче килим.

О, як часто я босоніж
У ночі стояв на темнім
Покритті земнім героя,
Чорній шкурі з Атта Тролля!

І тоді в глибокім смутку
Шіллера слова я думав:
„Хто по вік не вмере у пісні,
Той в житті загинуть мусить!“

XXVI.

Як же Мумма? Ох, і Мумма
Жінка теж! її імення —
Нетривалість! всі жінки
Не тривкіш від порцеляни.

Як славетную дружину
В неї доля одібрала, —
З жалю Мумма не умерла,
Не загинула від туги.

Навпаки, життям веселим
Утішалась, танцювала

Як і перше, при громадї,
Щоб здобути марну славу.

І становище поважне,
Забезпечення про старість
Здобула собі нарешті
У Jardin des Plantes в Парижі.

Того тижня у неділю
Я водив туди Жюлетту,
Показав їй там натуру,
Різні зьвірі та рослини,

І жірафу, й кедр ливанський,
І верблюда дромадера,
Золотих фазанів, зебру.
Так проводячи розмову,

Ми вкінці застановились
Край окопаної ями,
Де ведмеді проживали --
Боже правий, що я вгледів!

Кремезний ведмідь пустині
Із Сибіру, сніжно-білий,
Надто любе залицяння
До ведмедиці провадив.

І ведмедиця та — Мумма!
Атта Троллева дружина!
Я пізнав її по ніжнім
І вохкому блиску в очах.

Так, вона! дочка полудня,
Чорна Мумма! тая Мумма
З Москалем живе в приязні,
З диким варваром північним!

Приступив до нас тут Неґр,
Зуби скалячи, промовив:
„Що є крашого на погляд
Ніж отся кохана пара?“

Я відмовив: „З ким се тут
Маю честь я говорити?“
Він здивований поглянув:
„Чи-ж мене ви не пізнали?“

„Я-ж той мурин-князь, що перше
Грав на бубні в Фрайліґрата.
Кепський був то час, я в Німцях
Почував себе самотним.

„Але тут, де я служу
Вартовим, де я ростини
Рідних тропіків знахожу,
Де я лева й тигра бачу, —

„Тут мені на серці лекше,
Ніж на ярмарках німецьких,
Де що дня я бив у бубон,
А харчі лихі мав дуже.

„Взяв недавно я русяву
Куховарочку з Ельзасу
І тепер в її обіймах
Я зовсім як в себе дома!“

„Як погляну їй на ноги,
То згадаю любих слонів.
А в її французькій мові
Чую рідну чорну мову.

„А як жінка розкричить ся,
Я спогадую той бубон,

Що убраний черепами;
Він страшив гадюк і левів.

„В ясні ночі жінка плаче
Чуло так мов крокодил,
Що із теплих вод зринає,
Щоб важити прохолоди.

„Вже-ж вона мене й годує!
Одгодовує! Я з давнім
Африканським апетитом,
Як над Нігером, жеру!

„Я собі живіт кругленький
Вже відпас. Вія зпід сорочки
Вигляда, мов чорний місяць,
Що виходить з білих хмар.“

XXVII.

(До Августа Фарнгагена фон Ензе).

„Майстре Людвігу, на Бога!
Де се ви таку дурницю
Висківали?“ — сі слова
Крикнув кардинал d' Esté,

Прочитавши ту поему
Про безумного Ролянда,
Що велебности його
Присввятить сьмів Аріосто.

Так, Фарнгаген, друже давній,
На устах твоїх, я бачу,
Теж тремтять слова ті самі
А той самий тонкий усьміх.

Часто ти в житті сьмієш ся!
Але може, що й поважно
Зморщиш ти чоло високе,
І прокиньєть ся той спогад:

„Чи не мрії се лунають
Молоді, що бачив я —
Й Шаміссо, й Фукé, й Брентано
В ночі місячні блакитні?

„Чи не дзвін лунає тихий
В самотній, лісній каплиці?
Чи не дзвонять теж дзвіночки
На знайомій шапці блазня?

„Любі хори солов'їні
Бас ведмежий заглушає,
Злий, глухий, та він змінив ся
Хутко шепотінням духів.

„Дурість мудрі мінн строїть!
Мудрість рантом губить глузд!
Смертний стогін тут зненацька
Переходить в сьміх веселий!..“

Так, мій друже, все то гуки
З часу мрій давно минулих;
Та новітні трелі часто
Пробігають в давнім співі.

Ти в моїй свавольній пісні
Вчуєш де-не-де песьмілість....
Я ласкавости твоїй
Поручаю сю поему!

Ох, се може вже остання
Вільна пісня романтична!

Серед крику, чвар, пожежі
Смутно спів сей пролунає.

Иньші часи, иньші птахи!
Иньші птахи, иньші співи!
Як гвалтують, наче гуси
Ті, що Рим відратували.

Як щебечуть! горобята,
Сьвічечки лойові в лапках,
А надулись, мов орли,
Що розносять грім Зевесів!

Як буркочуть! голубочки,
Щастям ситі, хочуть лиха,
І тепера не Венерин,
А Белльонин повіз тягнуть!

Як гудуть, — земля дріжить!
Се тепер весна народів, —
Кольосальнії хрущі
Загули несамовито.

Иньші часи, иньші птахи!
Иньші птахи, иньші співи!
Може-б я їх і вподобав,
Як би мав я иньші вуха!

Переклала

Леся Українка.

ВІЛІЯМ РАТКЛІФ.

ТРАГЕДІЯ В ЧОТИРЬОХ СЦЕНАХ — ГЕНРИХА ГАЙНЕ.

ПЕРЕКЛАД

Максима Славінського.

ДІЄВІ ОСОБИ:

Мак-Ґреґор, шотландський лорд.

Марія, його дочка.

Граф Дуглас, її молодий.

Віліям Раткліф.

Леслі, його друг.

• Марґарета, мамка Марії.

Том, хозяїн злодійського заїзду.

Віллі, його синок.

Робін

Білль

Джон

Тодді

Дік

} розбійники та злодії.

Розбійники, слуги, весільні гості.

Дія ведеть ся в північній Шотландії.

СЦЕНА І.

ЯВА І.

Покій в замку Мак-Грегора. Маргарета сидить нерухомо в кутку, підгорнувши під себе ноги. Мак-Грегор, Марія, Дугляс.

Мак-Грегор *(кладає руку Марії в руку Дугляса)*.

От ви тепер вже чоловік та жінка.
Як ваші руки звязані на вік,
Хай будуть звязані у вас серця
На спільній і радощі і горе.
Хай вам щастить подвійна благодать!
Два таїнства великі вас звязали, —
Кохання й церква вас благословили,
Крім того ще благословля вас батько.

(Благословляючи кладе свої руки на їх голови).

Дугляс. Я гордий тим, що батьком вас назву.

Мак-Грегор. Я більше гордий мати вас за сина. *(Обіймають ся)*.

Маргарета *(співає розбитим голосом, наче божевільна)*.

„Чого твій меч од крові став червоним,
Едварде мій, Едварде?!“

Дугляс *(підходить наляканий і дивить ся на Маргарету)*.

На Бога, мій мільорде, що за гуки?
Невже-ж оце піма співати стала?

Мак-Грегор *(силкуючись усміхнути ся)*.

Не бійтесь ви її, це замкова,
Це наша божевільна Маргарета;
Вона давно вже на правець слабує
І довго часом з пильними очима
Сидить в кутку, страшна і нерухома;
А часом пісню заведе колишню, —
Й здаєть ся, мов би камінь став балакать.

Дугляс. На що тримать при замку це страшило?

Мак-Грегор *(тихо до нього)*.

Мовчіть, мовчіть! Вона все чисто чує;
її-б давно я вигнав, та не могу.

Марія. Покиньте ви ту бідну Маргарету.
Скажіть мені щось нового, Дуглясе!
Що в Лондоні? В Шотляндії нічого
Не знаєм ми.

Дугляс. Все як було колись.
У Лондоні полюють, їздять, скачуть;
В день сплять, а в ночі роблять день;
Скрізь раути, балі та пікніки;
Театри різні ваблять люд до себе;
Там опера гуде, — слухач міняє
В ній золото на золотії співи;
До того ще: „God save the king“ ревуть;
Там по шинках непевних патріоти
Балакають про справи політичні,
Петиції складають, позіхають,
І лають ся і бють ся об заклад,
І напивають ся за рідний край;
Парують скрізь і ростбіфи і пуддінг,
Шумує портер, і свого рецепта
Вам сьміючись напише шарлятан;
На злодіях там злодії, — вони
Ввічливістю вас мучать, а старці
Плачем та вбожеством замучить можуть;
Та більш всього намучить вас одежа;
Узенький фрак, дебелий, твердий галстух,
І капелюх мов вежа вавилонська.

Мак-Греггор. Я гордий тим, що плед ношу та шапку;
Гаразд зробили ви, що з себе геть
Ви скинули оту одежу дурнів:
Дуглясів син і по одежі мусить
Шотляндцем справжнім бути, — радію духом,
Що бачу вас в одежі любій, рідній.

Марія. Про подорож що небудь розкажіть.

Дугляс. Я їхав до Шотляндії в повозі,
Та довгою здалась ота їзда,
І в Ольд Едбургі я взяв собі коня,
Стиснув остроги я, мене-ж самого

Остроги стиснули мого кохання.
Я все гадав про вас, моя Маріє,
І як стріла поніс мене мій кінь
Через потоки, гори та долини.
Я їхав так задуманий — і кенська
Пригода стала ся мені у лісі,
Що там росте край міста Інвернесса.
Бах-бах! Мене од мрій збудили в мить
Ті кулі, що край вуха засвистали, —
Аж три розбійники мене зустріли,
І бій почавсь, посипались удари;
Я боронивсь, та мусів би пропасти,
Коли-б...

О, горенько, Марія зблідла,
Схилилась, заточилась...

Маргарета (*притьмом скочила з місця і затримала в руках*
Марію, що падала у млости).

Горе, горе!

Моя рожева лялечка як крейда
Поблідла вся, холодна, наче камінь!

(*На-пів співаючи, на-пів мовлячи гладить Марію по голові*).

Чого моя лялька,
Чого моя мила,
Як мармур поблідла
І очи закрила?
Рожевеє сяйво
На личко кохане
Розсиплю я ляльці,
Як лялечка встане!...

Мак-Ґреґор. Мовчи, шалена! Божевільним співом
Задурини більше ти слабу головку.

Маргарета (*грізно киваючи до нього пальцем*).

Ти? Лаятись? З початку вишиї руки,
Червоні руки, бо заплямиш кровю
Мої ляльки біле шлюбне вбрання.

Іди-ж бо геть, — тобі я добре раджу!

Мак-Ґреґор. Дурниці меле божевільна жінка!...

Маргарета (*співаючи* :)

Чого моя лялька,
Чого моя мила,
Як мармур поблідла
І очи закрила?...

Марія (*прокинула ся з млости і горнеть ся до Маргарети*).

Що сталось дальше? Розкажіть мені!

Дугляс. Жалкую я, що став вам говорить,
Та слухайте: якийсь-то вершник їхав
І враз напав розбійників із заду;
Я сам з новими силами зібрав ся,
І в нас тоді нова настала гра, —
Ми в-двох із ним прогнали тих собак.
Я лицарю подякувати хтів:
„Не має часу!“ — крикнув він на тее
І далі поскакав.

Марія (*усміхаючись*). Хвалити Бога!

А то мені зробило ся так страшно!
Тепер пройшло... (*Маргареті*). Ти проведи мене,
Бо там давно в сальоні ждуть дружки.

Маргарета (*полохливо до Мак-Грегора*).

А ти не гнівай ся на Маргарету,
Вона-ж таки не завше божевільна.

Мак-Грегор. Ідїть, ідїть; ми зараз теж за вами.

(*Марія і Маргарета виходять*).

ЯВА II.

Мак-Грегор і Дугляс.

Дугляс. Признаюсь вам, не ждав я, щоб Марія
Була така вразлива, наче хвора,
Та полохлива, — блідне і тремтить,
Як тільки вчує гомін хоч найтихший.

Мак-Грегор. Не хочу я од вас тайти далі,
Чим налякалось серденько Марії, —
Простїть мені, що не сказав ранїйш!

Ви сьмиліві, одважні і для пімсти
Пригоді всякій стали-б ви на зустріч.
Я теє одхилив од вас розумно,
Бо ви-б самі захтіли покарать
Того злочинця тяжкого, що сьміє
Марії не давать спокійно жити.

Дугляс. Скажіть, хто сьміє турбувать Марію?

Мак-Грегор. Прослухайте спокійно смутну річ:
Шість год тому до нас прийшов у замок
Вільям Раткліф, студент із Единбурга.
Я пан-отця його колись-то знав,
І добре знав, — він звавсь Едвард Раткліф;
Як гостя, радо я прийняв і сина.
Два тижні він у замку пробував;
Побачив він Марію, та занадто
Глибоко він дивив ся їй у очи, —
Він став зітхать, журить ся, сумувати,
Аж поки раз Марія не сказала
Без зайвих слів, що він докучив їй.
Тоді він враз зібрав ся і поїхав.
Пройшло два роки, — Макдональд Филип
Присватав ся до нашої Марії
І заручивсь, а місяців за шість
У олтаря стояла молода,
Та молодого надаремно ждали.
Ми скрізь шукали: по пскоях всіх,
В дворі, в саду, у стайні, — і знайшли
Там, де стоїть велика чорна скеля,
Знайшли його, — та не живим, а мертвим.

Дугляс. Та хто ж забив його?

Мак-Грегор.

Даремне довго

Шукали ми, — коли прийшла Марія,
Сказала нам, що знає, хто забив:
В ту саму ніч Вільям Раткліф зненацька
Ввійшов до неї у спальну кімнату
І сьміючись він показав їй руку,
Червоную од крові Макдональда,

І шлюбний перстїнь молодого він
Глузуючи оддав з поклоном гречним.
Дугляс. Прокляття! Сором! Що зробили ви?
Мак-Ґреґор. Я молодого тіло поховав
У нього в замку, в фамілійнім склені;
На місці-ж тїм, де Макдональда вбито,
На вічну пам'ять я хреста поставив.
Раткліфа я розшукував даремне;
У Лондоні його стрівали потім;
Він там, по смерті матері своєї,
Свій спадок весь провів в бучнім житті,
А потім жив то картами, то в набір,
А потім став, як дехто говорив,
Він лицарем з великої дороги.
Минуло з того часу знов два роки
І стали вже злочинство забувати,
Коли прибув в наш замок лорд Дункан
І попросив дочки моєї руку.
Я радий був і ублагав Марію,
Щоб згодилась йому жоною стати,
Нащадкови шотлядських королів, —
Та горе! Знов у церкві молода
В убранні пишнім, з жахом затаїним
Сама стояла, — лорд Дункан лежав
Край скелі чорної, забитий, мертвий.

Дугляс. Яке страхіття!

Мак-Ґреґор. „Гей! На коні всі!
На коні всі!“ — кричав на слуги я.
Ми гнали ся, шукали скрізь, — в кущах,
У полі, в лісі, серед диких скель;
Три довгі дні шукали ми даремне
І не знайшли й сліда того злочинця..
І знов в ночі того-ж страшного дня
Вільям Раткліф пробрав ся до Марії
В спальну кімнату; знову сьміючись,
Глузуючи, з поклоном гречним він
Оддав їй шлюбний перстїнь молодого.

Дугляс. Одважний, далєбі! Я-б хтів його побачить.
Мак-Грегор. Я певний в тїм, це ви його зустріли
Край Інвернеса в лїсі, та дивуюсь,
Чому його не бачила нїде
Моя сторожа? Я боявсь за вас,
Щоб знов менї не вийшло на хрестї
Край скелї чорної їмя писати. (*Іде*).

ЯВА ІІІ.

Дугляс сам.

Розважив він, що краще помовчати
Про все до шлюбу. Хитрий лис, нївроку!
Та хтів би я зустрітись з тим упертим,
Що тяжко так ляка мою Марїю.
Він перстєня не стягне в мене з пальця:
Де перстїнь мїй, там і рука моя!
Я не люблю Марїї, тай вона
Мене не любить; розум та рахунки
Сьогодні нам у церкві руки звяжуть;
Але менї отся дївчина тиха
Сподобалась — і я змету охоче
Усякі будяки в її дороги.

ЯВА ІV.

Дугляс і Лєслї.

Лєслї (*закутанай у плацї підходить сторожко оглядаючись*).
Чи ви це граф Дугляс?

Дугляс. Я, що вам треба?

Лєслї (*подає йому листа*).

Листочок єсть гарнесенький до графа.

Дугляс (*перечитує листа*).

Край скелї чорної... скажіть, що буду. (*Ідуть обидва*).

СЦЕНА II.

ЯВА V.

Злодійський заїзд. В глибині сплять люди. На стіні образ. Годинник стукає. Смеркає. Віліям Раткліф сидить задуманий в кутку хати. В другому кутку сидить хазяїн Том і тримає у себе між колінами свого сінка Віллі.

Том (*тихо*). Що-ж, Віллі, вмієш „Отченаш“ читати?

Віллі (*голосно сміючись*). Як ляяти ся!

Том. Тихше говори, —

Розбудиш ти потомлених людей.

Віллі. Так що-ж, — всмалить?

Том. Та тільки-но не швидко.

Віллі (*швидко читає „Отченаш“ і на словах „І не введи нас“ запинаєть ся*).

І не введи нас... і... не введи нас...

Том. Ну, що-ж? Запнувсь! І не введи нас во іскушеніє...

Почни з початку!

Віллі (*все дивить ся на Віліяма Раткліфа, говорить боляко і нетвердо*).

Отче наш... (*до кінця*)... і не введи нас... не введи нас...

Том (*сердито*). Во іскушеніє!

Віллі (*з плачем*). Коханий татку!

Я знав його як слід, та той сидить — (*Показує на Раткліфа*).

Він дивить ся таким поганим оком.

Том. Не мати-меш ти риби на веречю! (*Сварить ся*).

Та тільки-ж ти вкрадеш її зо скринії...

Віллі (*з плачем на тон „Отченаша“*).

„І не введи нас во іскушеніє!“

Раткліф. Лиши хлопя! Я сам не міг ніколи

Оті слова удержать в голові.

(*З серцем*;) „І не введи нас во іскушеніє!“

Том. Ото-ж мені і гірко, що дитина

Та може стать таким, як ви, і ті,

Що там лежать. (*Показує на сонних*). Іди вже, Віллі!

Віллі (з плачем шепочучи про себе).
„І не введи нас во іскушеніє...“

ЯВА VI.

Всі без Віллі.

Раткліф (усьміхаючись). Як розуміти вас?

Том. Він мусть бути

Побожним християнином, — не так,
Як шибеник, його татусь коханий.

Раткліф (насьміхаючись). Ви-ж, поки-що, до того не дійшли?

Том. О, я тепер приручене звірятко!

Хазяїн я, націджую вам пива,
І тільки через те, що ця халупа
Стоїть захована так добре в лісі,
Приймаю я таких панів великих,
Як ви і всі оті, що так охоче

Інкогніто дотримують свого,

В день сплять, а в вечері виходять звідси, —

В день, не в ночі вони живуть у мене...

І я колись-то мандрував по ночах; (робить рухи паль-
Гуляв в чужих хатах, чужих кишенях, — [цями].

Та я не був таким дурним, як ці. (Показує на сонних).

Ось голова, неначе в лиса. Гейй!

Вродив ся він з бажанням хустки красти

З чужих кишень, — краде немов сорока.

Як швидко пальцями ворушить він!

Краде мабуть у сні... бач, усьміхнув ся!

А он той довгий, мов цвїркун цибатий, —

Він був кравцем і крав шматочки перше,

По них шматки, а далі все сукно;

Він якось раз од шибениці втік;

З того часу все дригає ногами..

Бач, як тріснувсь! Я бю ся об заклад,

Що це йому приснила ся драбина,

Як праотцю Іякову колись.

Погляньте он на Робіна гладкого :

Спокійно спить, хроче, а на душі
Він десять чоловік забитих має.
Як би ще він католик був, як ми,
Покуту-б витримав, йому-б простили;
Та еретик він, — мусить через те
По шибениці в пеклі ще смалитись.

Раткліф *(увесь час неспокійно ходить по кімнаті, все поглядає на Ні, Робін наш старий горить не буде! [годинник]).*

Там у горі суд не такий, як тут
У нас британський. Робін — чоловік,
А чоловіка злість бере, коли
Він бачить скрізь отих людей нікчемних,
Що в роскошах та нестощах живуть,
В єдвабах сяють, устриці сьорбають,
Купають ся в шампанському вині,
Та в лікарів курацій заживають,
В повозах золотих по місту їздять
І гордо дивлять ся на сіромаху,
Як з голоду останню сорочку
Зітхаючи несе він у заставу. *(Гірко сьміючись).*
Ви ситії! розумні ви, — законом
Неначе муром ви обмурувались
Од нападу голодної голоти,
І горе тим, що проламають мур, —
Готове все дня них: суддя і кат,
І мотузки і шибениці єсть. —
Та ще не всі перелякались вас!
Том. І я так думав; поділяв людей
На дві я нації — голодну й ситу, —
Що дико борють ся проміж собою;
До першої належав сам я й мусів
Доволі часто з ситими я битись;
Але побачив я, що бій нерівний,
І став тягти по трошечки назад;
Втомив ся я сьвіт-за очи блукати,
Людий лякатись, утікати од сьвітла;
При погляді на шибеницю кожну

Гадати, що вона стоїть для мене,
І мріяти про каторжну роботу,
Або про дім робочий, про заслання.
Собачеє життя, сказати по правді!
В полях, в лісах тебе цькують як звіря,
У кожнім дереві, здається, шпіг,
І сидючи у тихій хаті, часто
Лякаєш ся, як хто одчинить двері.

ЯВА VII.

Леслі швидко входить. Раткліф кидаєть ся йому назустріч. Том наляканий одступає назад із криком: »Ісусе!«

Леслі. Прийде, прийде!

Раткліф. Прийде? Отсе гаразд!

Том (*положливо*). Хто там? Я став чогось то полохливий.

Леслі (*до Тома*). Не бій ся ти — і нас покинь самих!

Том (*з лукавою міною*). Ага! Так, так! Вам є про що балакати! (*Іде*).

ЯВА VIII.

Всі без Тома.

Раткліф. Так він прийде? Іду назустріч я! (*Хоче взяти шапку і меча*).

Леслі (*затримує його*). Не йди, не йди! Нехай стемніє перше,

А то зустрінеш варту Мак-Грегора.

Про тебе певне добре розказали,

Тебе мала дитиночка пізнає.

Скажи, на що здались тобі ці жарти?

Шукаєш ти пригоди без користи.

Вертайсь до Лондона, там безпечнійше;

Тікати ти-б мусів од країн проклятих,

Де звісно всім, що Макдональд з Дунканом

Приборкані тобою.

Раткліф (*з суворою повагою*).

Нї, не так!

Дункан і Макдональд у герці вбиті

І чесно я з Дуглясом стану битись.

Лєслї. Не лекше-б так? — по талїянськи, тямш? (*Робить бандитський рух*).

Ти на якій з Дуглясом стрївсь дорозї?
Що він зробив, за що твій гнів на нього?

Ратклїф. Я не стрївав ся з ним, не бачив навіть,
Нїчого він не вдїяв і до нього
Ненависти нїякої не маю.

Лєслї. А одібрать життя у нього хочеш?
Ти не здурїв? А може я здурїв,
Допомагаючи скаженим вчинкам!

Ратклїф. Не можеш ти ці речі розумїти!
Не витримав би череп твій і трїснув
І звідти-б божевілля подивилось.
Немов з яйця шкарлупа розлетить ся
Нещасна голова, хоч би вона
Була така велика і простора,
Як купол церкви Павла прєсвятого.

Лєслї (*іронїчно хапаєть ся за голову*).
Лякаєш ти мене, мовчи вже краще!

Ратклїф. О, вірь менї, я не з героїв чулих
До сїява місяця, я не мисливець,
І не хорти фантазїї моєї
Женуть мене усюди, в ніч і в пекло;
Не кволий я поета, що веде
Розмову з зорями, і од захвату
Учувши пісню соловейка мліє,
З зітхань своїх собі драбину стройть,
З поганих рифм собі мотузя в'є
І на стовпї своєї слави висне.

Лєслї. У цьому я охоче поклянусь.

Ратклїф. Та мушу я (тобі сьмішним це здасть ся)
Признати ся, що дивні, темні сили
Уже давно панують надї мною;
Вони мої бажання всі схиляють,
Ведуть мене, руками володїють...
Я знав про них іще з дитячих лїт;
Хлоп'ятком ще, коли я грав ся сам,

Я помічав дві постаті туманні
Одна од одної далеко, й дармо
Вони з жагою руки пррстягали, —
Ні, не могли обняти ся, і гірко,
Журливо так і жалібно дивились.
Хоч і були вони немов туман,
Та горді риси чоловіка я
Помітив в одному обличі, в другім
Жіночу ніжню красу я бачив.
У сні вони мені обоє снились,
І додививсь до них я добре згодом:
З жалем дививсь туманний чоловік
На мене, любо споглядала жінка.
Коли я був у школі в Едінбурзі,
Ті постаті мені в'являлись рідко, —
Серед життя студентського бучного
Ті постаті мої блідії зникли;
Але в канікули я випадково
Заїхав в замок цей до Мак-Греґора,
Побачив там Марію. Перший погляд
Як блискавка мені на серце впав:
Було це постаті тієї личко,
Хороше, тихе, любе, лагідне,
Що часто так мені у сні всьміхалось;
Та тільки не бліда була Марія
І погляд не такий був нерухомий, —
Цьвіло лице і оченьки блищали.
Здавало ся, кохання любі чари
Всі наддані од неба цій дівчині!
І пррсьвята Марія навіть краще
Сестри по йменню не була своєї.
І з почуттям кохання і жаги
Пррстяг я руки обійнять Марію. (Пава).
Не знаю як, до зеркала прийшов я
І вгледів у собі другу постать,
Що першій любо руки пррстягала...
Чи сон то був, фантазії мана?

Дивила ся вона так любо, мило,
Так радісно, кохано, очи в очи,
Душею в душу поринала, — Боже!
Це темная межа мого життя
Зненацька тут мені відкрилась, став
Я розуміть пісні пташок і мову
Квіток і зір вітання любе,
І подув вітру і струмочка гомін,
І затайний мого серденька жаль.
Як діти, ми і жартували й грались,
Ховали ся як діти у садочку,
Вона давала кучері свої,
І квітоньки і мірти й поцілунки;
Я оддавав їй в-двоє поцілунків,
І якось раз упав до ніг її
І запитав: „Чи любиш ти, Маріє?...“ (*Задуманий*).

Леслі.

Хотів би бачить я, як свої дужі
Ти складував з проханням кулаки,
Як дикий погляд твій робивсь коханим,
Як голос твій, що по шляхах на льордів
Наводить жах, ставав привітним, любим.

Раткліф.

Проклятая змیا! Вона до мене
Звернула ся і погляд полохливий
З відразою на мене обернула,
І з кніксеном кепкуючи так зимно
Сказала: „Ні!“ Це „ні“ я чую досі,
Воно зітха, сьмієть ся наді мною
І замика мені небесні двері.

Леслі.

Це подло вже зовсім і зневажливо!

Раткліф.

Покинув я той замок Мак-Грегора,
Поїхав я у Лондон і хотів
В бучнім житті забути серця муки, —
Я сам собі був пан, мої батьки
Давно померли, я їх ледви знав.
Та не вдали ся заміри мої!
Я не залив вином нудьги своєї,
За чаркою вона ще більш росла;

Я не забув свого жалю за сьміхом
Усіх дівчат, білявих і чорнявих;
І карти теж спокою не дали:
Марії погляд по столу блукав,
В червовій дамі бачив я Марії
Чудовії, небесні, гарні риси...
Марія то, не папірова карта,
Марія то, — я чув її дихання,
Вона киває, — так, вона! — „Va banque“!
І гроші чорт забрав, — любов зосталась!

Лєслї (*сьміючись*). Тоді коня свого ти вивів з стайні
І скочивши по лицарськи на нього,
Так як батьки вести життя почав,
Козання-ж ти своє забув непевне;
Тверезим тут не трудно бути, коли
В ночі, в негоду, в вітер часто скачеш,
А иноді на шибениці бачиш,
Як добрії товариші твої
Тобі вклоняють ся гойдаючись на ній.

Ратклїф. Я лив в огонь оливу: загорілась
Жага шалена до Марії більше,
І в Англії мені здало ся тісно;
Тягло мене в Шотляндію невпинно,
Мов невидимими залізними руками,
Бо тільки тут, поблиз Марії я
Спокійно могу жить, спокійно спати,
Тут лекше дихать, не боюсь нічого.
Послухай, — таїну тобі одкрю:
Покляв ся я великим словом Бога
І силою пекельною і небом,
І тяжкеє закляття дав на те:
Оця рука усякого убі,
Хто схоче бути їй за чоловіка.
Той голос, що живе у мене в грудях,
Закляття дав таке, і я сліпий
Служу отій великій, темній силі.
Вона мені допомогла тоді,

Як молодим Маріїним послав я
Край скелі чорної рожеву постіль.

Леслі. Я зрозумів тебе, але я мушу
Сказати тобі, що ка-зна-що ти робиш!

Раткліф. Я сам так думаю, та голос той,
Чужий той голос, що отут у грудях,
Говорить: „Добре!“ Слухаю ся я
Приказу двох тих постатей туманних,
Що бачу їх у сві. (З криком:) О Боже, Боже!
Там! Бачиш ти! Там постаті туманні!

(Темніє. Дві туманні постаті хвилюють через сцену і зникають. Розбійники й злодії, що спали в глибині, збуджені покриком Раткліфа, скочили з питанням: „Що стало ся, що стало ся?“).

Леслі. Здурів, чи що, Раткліфе, ти? Нічого
Не бачу я!

Дехто. Поліцію він бачить?

Леслі. Та ні-ж бо, ні; зовсім щось иньше: духів!
(Всі сміються ся).

Робін *(з досадою)*. О Боже мій! І в день нема спокою!

Раткліф. Темніє, я піду.

Леслі. І я з тобою.

Раткліф. Ні, не турбуйсь!

Леслі. Край скелі чорної, боюсь,
Зустрінеш ся ти з вартою.

Раткліф. Не бій ся,

Страх розжене їх звідти всіх.

Леслі. Панове, прощайте!

Раткліф. На добра-ніч!

Всі. Нехай Господь благословить і вас!
(Раткліф і Леслі йдуть).

ЯВА ІХ.

Робін. Що з ним? Чи він здурів, чи збожеволів?

Дік. Він завше був такий, його я знав

Ще в Лондоні, — в тавернах часто бачив:

Він часто там сидів, поникле тихо
Тим кучерявим чубом у задумі
І цілі години мовчки так
Сидить в кутку, та пильно, перухомо
Все дивить ся та дивить ся на світло;
А часом він між нас веселий, втішний
Сидів, сьміявсь, розказував жартливо,
Та дикий був той сьміх і тії жарти;
І серед сьміхів тих та жартів враз
Кривили ся його уста, і стогін
З грудий його зненацька виривав ся,
І він кричав: „Коня мені, коня!“
І їхав к бісу десь; вертавсь назад
За кілька місяців. Казали люди,
Що він в Шотляндію тоді невпинно
І день і ніч чогось то поспішав.

Робін.

Слабий він.

Дік.

Та про мене! Прощавайте! (*Іде*).

Білль.

Тепер вже час і на роботу йти! (*Молить ся перед Розп'ятєм*).

Благослови, в пригоді заховай! (*Він і ще дехто йдуть*).

Робін (*тримає кулак перед своїм обличчям*).

Ось мій патрон, мене він оборонить! (*Іде*).

ЯВА Х.

Два злодії ще сплять. Том, господарь, обходить їх і краде у них з кишень гроші.

Том (*з лукавою міною*). Вони мене до суду не позвуть! (*Іде*.)
Джон і Тедді прокидають ся).

Джон (*позіхаючи*). Сон — видумка, сказати правду, гарна!

Тедді (*позіхаючи*). Йди, Джоне, їсти!

Джон.

Добре! Що нового?

Тедді.

Сьогодні певне Ріфель наш коханий
Повішений!

Джон.

Так! Шибениця тая,
Сказати правду, видумка найгірша! (*Виходять*).

СЦЕНА III.

ЯВА XI.

Дике місце край чорної скелі. Ніч. В ліво — чудної форми кручі та пні. В право — нагробок в формі хреста. Гуде вітер. Видно дві білі туманні постаті; вони з жагою простягають одна до одної руки, зближують ся, оддаляють ся, врешті зникають. Входить Раткліф.

Раткліф. Гу! Як гуде! Сюди послало пекло
Свої всі флейти гучно вигравати!
Закутався місяць у широкий плед
І скупю сьвітло кидає на землю.
Гей, гей! Нехай сховаєть ся зовсім,
Хай буде тьма, — для снігової глиби
Не тра ліхтарні, щоб сьвітить, куди
Вона котитись мусить; до магіту
Знайде само залізо певну стежку;
Знайде мій меч без жадної показки
Дорогу певну до грудий Дугляса.
Чи прийде тільки графчик? Може буря
Та жах схопити кашлю, застудитись —
Його й зупинять? Може він гадає:
„Чи не покинути усе на завтра?“
Гей, гей! Це станеть ся сієї ночі!
Не прийде він, я сам прийду до нього
У замок. *(Бє по мечу).*

Ключ отсей одчинить двері.

А ці товариші *(кладає руку на пістолі за поясом)*
за варту будуть.

(Виймає пістоля, дивить ся до нього).

Почесно дивить ся на мене! Радо
До уст своїх отєї уста сталеві
Я-б притулив, — вогневий поцілунок
Загоїв би од разу дикий жаль! *(Задуманий).*
В ту-ж самую хвилину пан Дугляс
Уста Марії буде цілувать —

О-ох!... Як так, — не час мені вмирать,
Бо мусів би що ночі я вставати
З могили, та скрегочучи зубами,
Знесиленим мерцем на те дивитись,
Як буде дурень той з обличчям пса
Обнюхувать Маріїні роскоші.
Не час мені вмирать! Коли-б із неба
Через діру в блакиті я поглянув
І несподівано побачив би Дугляса
У його в спальні, — я-б таке закляття
До нього кинув, що у янголят
Поблідли-б тяжко личенька рожеві
І в небі всі-б од жаху захлипнулись
Тим водяним, тягучим „алилуйя“.
Коли мені вже йти на вічні муки,
То я піду, але піду не скорбним,
Не бідним грішником, а справжнім чортом!

ЯВА XII.

Раткліф і Дугляс.

Раткліф. Неначе хтось іде! Гей, гей! Хто там?

Хто йде сюди, до мене? Говори!

Дугляс. Я пізнаю сей голос. Се говорить

Той благородний лицарь, що мене

Край ліса Інвернесса спас і вирвав

Із пазурів розбійницьких. (*Наближаєть ся*)...

Так, так!

Вам не втікти вже, лицарю, од мене,

Ви мусите почути мою подяку

За ваш велебний вчинок.

Раткліф. Не турбуйтеся!

Пуста це річ, що я вам допоміг;

На вас напало троє, — це занадто;

Коли-б з одним ви били ся, — їй-Богу,

Проїхав би край вас я без уваги.

Дугляс. Не будьте так суворі, будьмо друзі.

Раткліф. Хай так! Гаразд! І для доказу дружби
Мое бажання виконать прошу вас.

Дугляс. Кажіть! Я ваш і тілом і душею.

Раткліф. Новий мій друже! Гетьте з сього місця! (*Усміхаючись*).
Коли-б були ви граф Дугляс, тоді...

Дугляс. На Бога! Я Дугляс.

Раткліф. Як? Ви — Дугляс? (*Усміхаючись*).

Погана річ! Чудова наша дружба
Вродила ся і зараз вмерти мусить,
Бо зву ся Віліям Раткліф, мій графе!

Дугляс (*одко, виймаючи меч*).

Той, що забив Дункана й Макдональда?

Раткліф (*виймає меч*). Це — я; і щоб було трійзілля повне,
Я попрохав сюди вас, пане графе.

Дугляс (*нападає на нього*).

Проклятий ти, здеру з тебе я шкуру! (*Бють ся*).

Раткліф. Ха, ха, ха! Я бю ся, як умію.

Дугляс (*зупинив ся*). Не сьмій ся так мерзено!

Раткліф (*сьміючись*). Не сьміюсь я, —

Сьміють ся то туманнії привиддя.

Дугляс. А, сьмійсь! Ви-ж, тіни, Макдональд з Дунканом,
На поміч станьте! (*Бють ся*).

Раткліф. Сто чортів на тебе!

Он мрець Дункан всі кварта одбиває.
Не лїзь, проклятий лицарю померлий!

Дугляс. А що? не влучив?

Раткліф. Зрада і прокляття!

І Макдональд стоїть напротив мене,
Всі троє на одного, — це занадто! (*Одступає назад
і падає край помника*).

Прокляття! На землі лежить Раткліф, —
Ну, бийте ж! Я найбільший ворог ваш.

Дугляс (*холодно*). Раткліф тепер пізнав меча Дугляса.

Він спас мені либонь моє життя
І я йому тепер життям оддячив,
І квіта ми. Раткліф Дугляса знає.

Хвилина ся хай за науку буде, —
Лихее серце на добро наставить. (*Гордо йде*).

ЯВА XIII.

Раткліф лежить нерухомий край помника. Вітер дужче завиває. Дві туманні постаті з'являють ся, наближають ся одна до одної простягаючи руки і зникають.

Раткліф (*помалу встає і дивить ся навкруги*).

То вітер був, чи голос чоловічий?
Я чую ще слова ті божевільні!
То сон був навісний? Де опинивсь я?
Якийсь то хрест!... Написано там щось то...

(*Читає напис на помнику*).

„Льорд Макдональд і граф Дункан забиті
На місці цім проклятою рукою“. (*Одходить*).

Ні, то не сон. Отут він наді мною
Край скелі чорної взяв перемогу,
Покепкував і насьміяв ся з мене!
І вітер злий мені сьмієть ся в вухо:
Ось він, той муж, той велитень душею,
Що кепкував з людей і всіх законів
Великої Британії, що з небом
Ворогував і сперечав ся тяжко,
Він перешкодити тому не може,
Що граф Дугляс таки-ж сієї ночі
Пригорнеть ся до любої своєї
І усьміхаючись розказувать почне,
Як той червяк, Вільям Раткліф на ймення.
Край скелі чорної у корчах мліє
У поросі, як граф Дугляс його
Геть розтоптать не хтів лише через те,
Щоб не паскудитись —

(*З запалом*) . О, ви, прокляті!

Не сьмійте ся так тяжко, злії відьми!

Кепкуючи не вказуйте ви пальцем!

Геть ви од мене всі! Не то я вам

На голови бридкії скину скелі,

Шотландській я вирву сосни з ґрунту,
Щоб ними бити ваші жовті спини!
Я чорную отруту з вас ногами
З богопротивного сухого тіла
Геть видавлю!... Північний вітре!
Розбий, зруйнуй усе, що єсть на сьвіті!
Розбийсь, блакить небесна, і мене
Ти роздави собою! Земле-мати,
Ти розступись і проглини мене!

(На-пів дико, на-пів положливо, таємничим голосом)

А ти чого, подвійнику проклятий,
Людино з туману, чого на мене
Так витріщив ті нерухомі очі?
Твій погляд ссе у мене з серця кров,
Я камянний стаю, вода холодна
Замість крові горячої у жилах;
І сам я став нічним привиддям мертвим.
Ти вказуєш? Ти вказуєш туди
Туманною та довгою рукою?
Іти?... Марію? .. Білу голубку?..
І кров? Я мушу? Гей! Хто тут мовляв?
Ні, то не вітер був! Марію взяти?
З собою взять? Киваєш ти? Так, так!
Залізною у мене воля стала,
Я дужчий став од Бога і од чорта... *(Вибігає.)*

С Ц Е Н А І V.

Я В А І V.

Замок Мак-Грегора. Осьвічений pokій з закритим альковом по середині. Чути, як лунає музика і дівочий гомін. Марія по шлюбному вбрана і Маргарета входять разом.

Марія. О Боже мій! Чогось мені так страшно!

Маргарета. Зашнурувалась дуже. Йди сюди,

Я роздягну свою кохану ляльку.

(Допомагає Марії розбиратись.)

Марія. Чогось на серці важко так!

Марґарета. Пусте!

Твій граф Дуглас — вродливий чоловік.

Марія (*весело сьміючись*).

Веселим він, статочним буде мужем.

Марґарета. І лялечка закохана в нього?

Марія. Закохана? О, ні! То все дурниці!

А тільки треба якось погодитись.

Марґарета. Колись то ми инакше говорили,

Коли Вільям Раткліф...

Марія (*положливо закриває її уста*). Цить, цить! Не згадуй

Ти проти ночі того злого ймення!

Марґарета. А лялечка закохана була!

Марія. О, ні! З початку він тихенький був,

Покірливий, неначе те ягнятко;

Здавало ся, його я завше знала;

І любо так його лагідний голос

Лунав мені, і од його дихання

Моїм щокам було так таємниче,

Було так добре; погляди його

Сьвітили ся ласкаво і побожно... (*Тремтить*).

Але потім дивив ся він на мене

Блідий, німий, немов привиддя, дикий,

І грізний, лютий, кровожадний погляд

Немов хотів мене замордувати;

Він став тоді подібним до того

Туманного привиддя, що у сні

До мене часто руки простягає

І доти дивить ся в страшним коханнем,

Поки сама стаю привиддям хмарним,

Сама до нього руки простягаю.

Марґарета. До матері покійної своєї

Подібна ти, і та зробила вле,

Але сама була, мов тая кицька,

Закохана в Раткліфа.

Марія.

Як, в Раткліфа?

Марґарета. Едвард Раткліф, твого Вільяма батько.

Гей, матінка твоя була хороша!

Її всі звали : краля Бетті ; в неї
Як щире золото було волосся,
Ручки були неначе мармур білий,
А оченьки — їх знав Едвард Раткліф!
По цілих днях в ті оченьки дивив ся,
Дивив ся він, не міг він надивитись.
Як соловей вона співати вміла ;
Край коминка як сяде, заспіває! (*Співає :*)
„Чого твій меч од крови став червоним,
Едварде мій, Едварде?!“
Як заспіва, то й куховарка в кухні
Забуде все, і кожний раз було
Перегорить печеня. Боже ж мій,
На що-ж її я вчила тої пісні? (*Плаче*).

Марія. Ах, докажи-ж, кохана Марґарето!
Марґарета. Тож краля Бетті, матінка твоя,
Сама сиділа якось і співала:
„Чого твій меч од крови став червоним,
Едварде мій, Едварде?!“
Аж тут в покій ускочив сам Раткліф
І заспівав тим самим тоном далі:
„Дівчину я забив, свою кохану, милу,
Була вона така хороша, — о!...“
Тут краля Бетті тяжко налякалась,
Та з того часу бідного Едварда
І бачити не захотіла більше;
А щоб його розгнівати ще тяжче,
За твого батька вийшла. І від того
Збожеволів зовсім Едвард Раткліф.
Щоб доказать, що може легко він
Забути кралю Бетті, то на злість
За жінку взяв дочку він Кембля — Дженні;
Вільям Раткліф — син шлюбу навісного.

Марія. Нещасна мати!

Марґарета. Краля Бетті теж
Була упертая, і цілий рік
Раткліфа ймення навіть не згадала.

Коли-ж настав у-друге місяць жовтень,
Либонь як раз в день янгола Раткліфа,
Вона спитала наче ненароком:

„Що про Едварда чути, Марґарето?“

„Едвард узяв за жінку Дженні Кембль“, —

Сказала я. „Узяв він Дженні Кембль?“

Спитала ся у мене краля Бетті,

І счервоніла вся і зблідла і гіркими

Заплакала, а на колінах в мене

Лежала ти, Маріє, — і собі

Заплакала за матірю своєю, —

Три місяці тоді було тобі. —

А я, щоб тільки втішить кралю Бетті,

Сказала їй, що пан Едвард Раткліф

Забуть ніяк не може кралю Бетті, —

В ночі і в день блука він коло замку,

І я сама те бачила, як він

З жагою руки простягав до вікон,

До кралі Бетті. „Знала я про те!“

Тут сьміючись сказала краля Бетті

І до вікна підбігла хутко й руки

Едвардові з віконця простягла...

І лихо сталось. Мак-Греґор те бачив,

Ревнивий батько твій... (*Лякаючись спинила ся*).

Марія.

Ну, далі що?

Марґарета. Ну, от і все!

Марія.

Доказуй, — далі що?

Марґарета (*полохливо*).

А в ранці — там коло старої башти —

Едвард Раткліф в крові лежав там мертвий.

Марія. А бідна мати?

Марґарета.

Бідна краля Бетті, —

Із переляку вмерла через три дні.

Марія. О, страх який!

Марґарета (*холодно, кепкуючи, божесвільним тоном*).

О, лялечко моя!

Коди-б могла своїми оченьками

Ти бачити сама, як він лежав,
Едвард Раткліф, коло старої башти, —
Кривавий вид той бачу всюди... Ох!...
І знаю я, хто там забив його,
Але сказати нікому я не смію, —
І через те я стала божевільна,
І через те не можу спати я.
Едвард Раткліф зі мною завше, завше,
Блідий, кривавий, очи зупинились
І дивлять ся, немов ножами крають,
І він іде, показує рукою,
По верху йде, поважно, як привиддя.

ЯВА V.

Вільям Раткліф (*входить блідий, стурбований, у крові*).
Маргарета. Ісус-Маріє! Мрець! Едвард Раткліф! (*Ховаєть ся в куток і застаєть ся там скам'яїла, нерухома*).
Марія (*з криком*). О, ти, страшний! Несеш Дуглясів перстїнь?
Раткліф (*гірко усміхаючись*).

Нї, карусельна гра уже скінчилась!
Я зняв два перстні, третїй не даєть ся,
І з коника свого я зліз на землю.

Марія (*знаюцька привітним, положливим тоном*).

Вільяме, ти в крові! Іди сюди!
Перев'язать тобі я хочу рану! (*Розриває свій білий шлюбний серпанок*).

О, Боже! Де-ж я!... Ти — лихий Вільям?

Нї, ти Едвард, а я, я — краля Бетті...

Твоя нещасна голова в крові,

А у моїй поплуталось усе;

Що я роблю, сама про те не знаю.

Іди сюди! Коли мене ти любиш,

Ставай отут, край мене, на колїна. (*Хоче перев'язати йому на голові рану*).

Раткліф (*падає їй до ніг; либо і з жалем*):
Так це не сон? І я край ніг Марії?

Сі ніженьки малії — не туман,
Не божевільна мрія, що зникає,
Коли її я схочу обійняти?

Марія (*заспокоює його, перевязуючи голову серпанком*).

Тихенько стій! На кучерях злотистих
У тебе кров. Тихенько стій, а то
Мене заплямиш! Стій тихенько, я
Тебе за тебе в очі поцілую! (*Цілує його*).

Раткліф. Ти ніч з очий прогнала поцілунком,
І сонце бачу знову я, Маріє!

Марія (*мов прокидаючись од мрії*).

Марія я? А ти — Вільям Раткліф? (*Дивить ся пильно*
Який же ти сумний! (*Затремтіла*) Тікай, тікай! [*до нього*].

Раткліф (*встає, обіймає її*). Я не піду! Люблю тебе, Маріє,

І ти Вільяма любиш! (*Любо:*) Часто ти
Мені у сні про тебе говорила!

А знаєш що, з тобою ми подібні, —

От глянь у зеркало! (*Веде її до зеркала і показує в зер-*
калі дві постаті).

Чистійше, краще

І благороднійше твоє обличчя,

Та тільки все-ж подібне до мого;

Такі-ж гордощі, така-ж сваволя

Край губ лягла, та самая недбалість!

Скажи-ж мені хоч би єдине своєю!

Марія (*вириваючись*). Пусти мене, пусти мене!

Раткліф.

Ти чула?

І голос твій лунає, наче мій,

Та тільки лагідніше; і блакить

В твоїх очах, як і в моїх, хиба

Твої блищать яснійше. Дай лише руку!

(*Бере її руку, рівняє до своєї*).

Ті самі й лінії! (*Наллканий*) Ох, глянь сюди:

Коротка лінія життя, як в мене!

Марія. Пусти мене! Тікай, Вільяме, звідси!

Тікай, бо зараз будуть тут усі!

Раткліф. Так, так! Тікаймо звідси ми!

Ходім, моя кохана, за мною!

Ходім, — мій кінь осідланий стоїть,
В Шотляндії нема прудчіш од нього! (*Виймає меч*).
А ось і меч, він нам дорогу справить!
Диви ся, як блищить він; глянь сюди!

Маргарета. „Чого твій меч од крові став червоним,
Едварде мій, Едварде?!“

„Дівчину я забив, мою кохану, милу,
Вона була така хороша, — о!...“

Раткліф. Хто там слова кривавії співає?

Чи пугач то по-за вікном, чи вітер,
Що свине в коминку? А може відьма
Ота бліда, що там в кутку сховалась?
Так, то вона! Сидить, неначе камінь,
А із грудий лунає прикра пісня.

Вона співа, що я свою кохану... (*З тяжким жалем*)

Що я свою кохану мушу вбити!...

О, так! Я мушу, мушу те зробити!

Марія. Як погляд твій горить, а подих — палить!

Геть звідси! Божевілля заражає!...

Раткліф. О, не лякайся, моє кохання! Вмерти

Так любо буде! Я — в чудовую країну
Візьму тебе, — про край той ми з тобою
Так часто мріяли! Ходім зо мною!

Марія (*вирвалась од нього*).

Тікай, тікай! Тебе Дугляс застане!

Раткліф (*впадаючи в лютість*).

Проклятеє імення! Гасло смерти!

Тепер уже моя ти, навіть Богу

Я не оддам тебе! (*Хоче її заколоти*).

Марія (*втікаючи од нього в закритий альков*).

Вільяме, ти

Мене забити хочеш?

Раткліф (*біжить за нею в альков*). Ти моя!

Моя Марія!... (*Чути голос Марії: „Гей, рятуйте!
Ой! Вільяме!“*).

Марґарета (співає)

„Дівчину я забив, мою кохану, милу,
Була вона така хороша, — о!...“

(Дві туманні постаті з'являють ся з різних боків, стають край алькова, простягаючи одно до одного руки, і зникають, коли виходить Раткліф).

Раткліф (в руках меч у крові, вибігає з алькова).

Стій, стій, подвійнику, бліде привиддя!

Се ти зробив! Он на твоїх руках

Червона запекла ся кров! Ходи

Зо мною битись! Ти забив Марію!

ЯВА VI.

Мак-Ґреґор (вбігає з винятим мечем).

Хто тут кричав: „Рятуйте!“ (Бачить Раткліфа).

А, це ти!

Розбійнику, заклятий враже мій!

Раткліф (дико сьміючись).

Це я, і ти ненавидиш мене!

І я тебе ненавиджу! — За що?

Про те і сам не знаю, тільки прагну

Твої крові! (Кидають ся один на одного; б'ють ся).

Мак-Ґреґор. Ворог!

Раткліф. Ха, ха, ха!...

Марґарета (співає:)

„Чого твій меч од крові став червоним,

Едварде мій, Едварде?!“

Мак-Ґреґор (падає). Проклята пісня! (Вмирає).

Раткліф (втомлений). Гадина — забита!

Тепер мені на серці лекше стало;

Смакую вже спокій, моя Маріє!

Завдання виконав! Іду, Маріє! (Іде в альков; звідти чути його голос.) Я з тобою,

Я тут, кохання любеє!... Маріє!... (В алькові палять з пістоля. Привиддя знову з'являють ся з двох боків і кидають ся в обійми; тривають трохи в обіймах і зникають. Чути голосні крики, галас).

ЯВА VII.

Дугляс, гості і слуги вбігають.

Слуга. Ісус-Маріє! Он лежить наш пан!

Кілька голосів. Лорд Мак-Грегор!

Дугляс. Лорд благородний — мертвий!

Шукайте всі! Вороття на замки!

Маргарета. Блідий, в крові, померлий, так лежав

Едвард Раткліф сердешний коло башти,

Забитий злим та гнівним Мак-Грегором! *(Плаче).*

Не я то вдіяла, я тільки знала!

Його ж... *(показує на тіло Мак-Грегора)*

Забив на смерть Вільям Раткліф —

І сам Вільям тепер спочив; він спить

Коло Марії... Тихо! Не будіть! *(Іде до алькова, підіймає завіси; видно трупи Марії й Раткліфа).*

Всі. О страх який!

Маргарета *(втішливо сьмієть ся).*

Вони зовсім подібні,

Вони зовсім — Едвард і краля Бетті!

БАЛЛАДИ.

ПЕРЕКЛАД

Максима Славинського (Ставицького).

ЛИЦАРЬ ОЛАФ.

I.

Коло церкви дві людини
У плащах стоять червоних;
З них один був кат, а другий,
Другий був король суворий.

І сказав король до ката:
„По церковних співах чую,
Що кінець одправі шлюбній, —
Наготов свою сокиру“.

Дзвін гуде, органи грають,
І народ із церкви рине;
Шлюб і сьвято; між народом
Молоді ідуть убрані.

І смутна, бліда, як мертва,
Королівна поглядає;
Ясний, сьміливий, веселий
Олаф дивить ся, смієть ся.

З ясним усміхом він каже
Королю: „Добрідень, тестк!
Знаю добре я, сьогодні
Голова моя загине.

„Вмерти мушу я, дозволь-же
Хоч до півночі прожити,
Щоб у себе на весіллі
Танцювать-бенкетувати.

„Дай-же жити, дай-же жити!
Щоб допить останню чарку,
Станцювать останній танець,
Дай до півночі прожити“.

І сказав король до ката:
„Ще до півночі прожити
Має право зять наш Олаф, —
Наготов свою сокиру“.

II.

Пан Олаф справляє весілля своє,
Пан Олаф останню чарку вже п'є.
До нього на груди схилилась, рида
Його королівна, його молода —
А кат за дверима стоїть.

Танець розпочали, музика гуде,
Пан Олаф в танок свою жінку веде;
При світочах ясних хороші, ставні
Останнього танця танцюють вони —
А кат за дверима стоїть.

Веселої грають скрипки голосні,
Зітхають та журять ся флейти сумні...
Пан Олаф танцює, з ним жінка його, —
Хто бачив їх, стіснуло серце в того —
А кат за дверима стоїть.

Пан Олаф танцює: „Кохана моя!“ —
Він стиха дружині своїй промовля, —

„Миліща од всього була ти мені,
І прикро та холодно буде в труні“ —
А кат за дверима стоїть.

III.

Гей, пане, пініч на дворі,
І жить тобі вже годі
За те, що дочку короля
Кохав ти по свободі.

Ченці читають молитви,
Червоний кат чекає,
Сокира гострая його
Блищить та виграває.

Тремтять вогні, блишать мечі,
Пан Олаф вже на дворі;
Він з ясным усміхом іде,
Він голосно говорить:

„І сонце, й місяць золотий,
І зіроньки без ліку, —
Благословляю я вас всі
Од віку і до віку.

„Хвала вам, море і земля,
Квітки, пташки співочі,
Фіялки сині, чарівні,
Як меї жінки очі.

„Фіялки-очі, — через вас
Мое життя пропало!
Благословляю я той гай,
Де ти моєю стала“.

А З Р А .

Круг перлистого фонтана,
Де вода гуде-шумує,
Там що вечора гуляла
Султанівна, ясна краля.

І стояв коло фонтана,
Де вода гуде-шумує,
Молоденький раб що вечір;
Він блідий, — що день то більше.

Раз у вечері до нього
Підійшла княжна й спитала:
„Знать імя твоє бажаю,
Звідки ти, якого роду?“

Раб сказав їй: „Магометом
Звуть мене, в країни — Єлен;
Рід мій Азри; умирає,
Гине Азра, як полюбить“.

НЕВОЛЬНИЦЬКИЙ КОРАБЕЛЬ.

I.

Пан суперкарт Мінгер-ван-Кек
Сидить серед каюти,
Рахує свій товар і зиск,
Що з нього має бути:

„Слонові кости, перець, клей —
То крам зовсім хороший;
Та краще чорний мій товар, —
От певні, щирі гроші.

„Шістьсот я Неґрів наміняв
Ні за-що в Сенегалі;
Їх мясо, мускули у них
З гартованої сталі.

„Їх наміняв я за ножі,
Горілку та намієго;
Своє — я в восьмеро візьму,
Як доведу хоч триста.

„Аби доставить тільки їх
До города Жанейро;
Там сто дукатів дасть мені
За штуку пан Перейро“.

Серед рахунків тут війшов
Пан лікар до каюти,
Худий, високий, у прищах,
Поважний і надутий.

Ван-Кек до нього обернувся:
„Що скажеш ти, мій пане?
Що наші чорні, як-то там
Живуть мої кохані?“

„Спасибі, пане, тільки от
Яка пригода з ними, —
Велика смертність настає
Між чорними отими.

„Сю ніч умерло їх аж сім, —
А то по два вмирало, —
Чотири Негри, з ними теж
І трох жінок не стало.

„Я записав їх, оглядів,
Бо з ними чисте горе:
Часами шельма вдасть мерця,
Щоб тільки кинуть в море.

„Я зняв з тих мертвих кайдани,
Як завше я здіймаю,
І в море викинув мерців
По давньому звичаю.

„З'явилися зразу на воді
Акули-ненажери, —
Вживають негрське м'ясо в смак
Мої пенсіонери.

„З самого берега вони
За кораблем слідкують,

Бо здобич мертву — Неґрів тих —
Прокляті носом чують.

„Дивитись сьмішно, як вони
Справляють ся в мерццях:
Та голову, та ноги рве,
Та шмаття рве зубами.

„Як з'їли, знов до корабля,
І любо поглядають,
Немов за снідання мені
Подякувать бажають“.

Тут мову дальшу перервав
Ван-Кек: „Так що-ж робити?
Яким-би способом те зло,
Ту смертність перебити?“

Одмовив доктор: „Мруть вони
За те, що страх байдужі,
Бо духом тяжким у ночі
Псують повітря дуже.

„Од мелянхолії теж мруть,
Бо всі вони скучають:
Музика, втіхи і танець
Тут добре помагають“.

Ван-Кек кричить: „Чудова річ.
Мій фельчеру коханий!
Ти з Арістотелем рівня
Що розуму, мій пане!

„Хай президент у спілці тій
Тюльпанного розвою
Розумний пан, але і він
Ніщо перед тобою.

„Музики! Швидче! Хай вони
Танцюють всі до поту!
А хто не схоче, батогом
Ми додамо охоту!“

II.

З блакиті ясної у низ
Зірки з небес сіяли,
Розумні, гарні та ясні,
Як очі жінки-кралі.

На море дивлять ся вони,
До них широкі хвилі
Із фосфоричного вогню
Щось любо гомоніли.

Вітрила висять, корабель
Лежить, мов спочиває,
Але на палубі вогні,
Гучна музика грає.

На скрипці штурман виграє,
На флейті кухар п'яний,
В трубу дме доктор, юнга бе —
Тріщить на барабані.

І сотні Неґрів скачуть враз,
Танцюють божевільно;
Бряжчить залізо кайданів,
Тримає так у пильно.

Поміст од танців стугонить:
Он краля обіймає
Коханка голого свого.
А стогін вкруг лунає

Стоїть і кат, maître des plaisirs,
І нагаєм гарячим
До танцю духу і жаги
Він додає ледачим.

Безладний гамір, навісний
Дійшов до дна морського,
І всі потвориська морські
Збудив од сна дурного ;

З'явилися сотнями на верх
Заспанії акули ;
Вони в воді безладний крик
Дивуючись почули.

Ще не настав снідання час,
Акули позіхають,
Роти роззявили свої
І зуби вищиряють.

Безладний гамір, навісний, —
Танець кінця не має,
І з нетерпливістю собі
Акула хвіст кусає.

Мені здаєть ся, що вони
Музикою нехтують.
Поет сказав: „Не вір скотам,
Що смаку в ній не чують“.

Безладний гамір, навісний, —
Танець кінця не має ;
Мінгер-ван-Кек край щогли став
І Господа благає :

„Прости гріхи, даруй життя
Ти чорній цій скотині,

Всі Неґри — грішні, та вони
Усі дурні, як свині.

„Даруй життя їм для Христа,
Що за людей розпято:
Як триста їх не доведу,
Втеряю я багато“.

КОРОЛЬ ГАРАЛЬД ГАРФАГАР.

Король Норманії Гаральд
На дні морським глибоким
У феї гарної сидить;
Минає рік за роком.

Зачарувала, заклала
Його русалка любя,
І двісті літ уже іде
Ота солодка згуба.

Схилив він голову своєю
До неї на коліна,
І в очі дивить ся знадні;
Сто літ — йому хвилинка.

Вже кучеряве й золоте
Волося посивіло,
Змарнів і зблід він і міцне
Його ослабло тіло.

Але од сна і любих чар
Він иноді зірветь ся,
Коли тремтить скляний палац,
І хвиля в нього беть ся.

Йому здаєть ся: у горі
Норманські співи чутно, —
Він руки радісно здійма,
Та опускає смутно.

Він часом чує, як пловці
Гучних пісень співають,
І в них Гаральда-короля
Шанують-вихваляють.

Тоді в журби король Гаральд
І стогне і ридає, —
А фея в очі загляда,
Цілує, обіймає.

ПАНІ МЕТТА.

Пан Петер і Бендер сиділи й пили :
І каже пан Бендер : „Байдуже !
Хай пісня твоя і чарує весь сьвіт,
Не зманиш ти Метти, мій друже!“

І каже пан Петер : „Постав ти собак,
Я ставлю коня вороного, —
На голос мій Метта конечно прийде
У північ до дворища мого“.

І голосно пісню пан Петер почав,
Як північ на дворі настала ;
По тихій діброві по ясній воді
Та пісня тремтіла-лунала.

І слухали сосни чудовий той спів,
І слухали пильнії зорі,
І місяць блискучий велухав ся — тремтів,
І слухали хвилі прозорі.

Прокинулась Метта зненацька од сна...
„Ой хто-ж то співає так любо?“
Накинула сукню, із хати пішла,
Там ждав її сором та згуба.

І бродом, і лісом невпинно вона
Без волі і дум поспішає;
У пісні могучій пан Петер її
До двору свого закликає.

І тільки-но в ранці вернулась вона,
Пан Бендер стоїть у покою:
„А де, пані Метто, була ти в ночі?
Змочила всю сукню водою“.

„Ходила я слухать русалок річних,
Сьогодні вони ворожили;
Пустуючи любо у хвилях ясных,
Вони мені сукню змочили“.

„Русалки пустують на жовтім піску,
Туди не ходила ти ніччю;
Поранені босі ноги твої,
В крові твоє біле обличчя“.

„Я хотіла побачить, як ельфи в ночі
Танцюють у темній діброві;
Поранили сосни і терен мені
Обличчя і ноги до крові“.

„По м'якій травиці, по ярих квітках
Весною всі ельфи танцюють;
Тепер уже осінь, і скрізь по землі
І вітер і холод панують“.

„У Петера в хаті була я в ночі,
Він пісню співав чарівную, —
І бродом і лісом невпинно я йшла:
Він кликав мене молодую.“

„Та пісня знадняя могуча, як смерть,
І вабить на згубу, як горе;

Горить мені в серці пісень тих вогонь...
Я знаю : то смерть моя скоро !“

Всі двері церковні у чорнім суєні,
Жалібні співи лунають,
Журливо та смутно всі дзвони гудуть, —
То бідную Метту ховають.

Пан Бендер схилив ся, стоїть край труни,
З журбою од серця зітхає :
„Умерла хорошая жінка моя...
Собак моїх вірних немає !...“

ЗМІСТ.

	сторона
Атта Троль, переклад Лесі Українки	
Передмова	III—IV
Атта Троль	1—83
Віліям Раткліф, трагедія в чотирьох сценах, переклад Максима Славінського	84—116
Баллади, переклад Максима Славінського:	
Лицарь Олаф	119
Авра	122
Невольницький корабель	123
Король Гаральд Гарфагар	129
Нані Метта	131
